

Γραφείο Προϋπολογισμού του Κράτους στη Βουλή
Hellenic Parliamentary Budget Office

ΕΚΘΕΣΗ Γ ΤΡΙΜΗΝΟΥ 2019

ΑΘΗΝΑ, Νοέμβριος 2019

www.pbo.gr

Πρόλογος

Η παρούσα έκθεση του Γραφείου Προϋπολογισμού του Κράτους στη Βουλή αφορά το τρίτο τρίμηνο του 2019.

Για τη σύνταξη της έκθεσης χρησιμοποιήθηκαν επίσημα δημοσιευμένα στοιχεία στα οποία μπορεί να μεταβεί κανείς μέσω των ηλεκτρονικών συνδέσμων στις υπογραμμισμένες λέξεις του κειμένου, αλλά και μη δημοσιευμένα στοιχεία που παρασχέθηκαν από τις αρμόδιες υπηρεσίες.

Ευχαριστούμε το Υπουργείο Οικονομικών (ιδιαίτερα το ΓΛΚ και τον ΟΔΔΗΧ), την Τράπεζα της Ελλάδος, το Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων (ιδιαίτερα τις Γεν. Διευθύνσεις Οικονομικών Υπηρεσιών και Κοινωνικής Αλληλεγγύης και τον ΟΠΕΚΑ) και την ΑΑΔΕ για την παροχή πρόσθετων στοιχείων και διευκρινίσεων. Ενδεχόμενα λάθη και παραλείψεις είναι αποκλειστική ευθύνη του Γραφείου Προϋπολογισμού του Κράτους στη Βουλή.

Η Επιστημονική Επιτροπή:

Άγγελος Κανάς

Παναγιώτης Κωνσταντίνου

Ναπολέων Μαραβέγιας

Αθανάσιος Ταγκαλάκης

Ο Συντονιστής:

Φραγκίσκος Κουτεντάκης

[κενή σελίδα]

Περιεχόμενα

Σύνοψη	5
Summary.....	7
1. Μακροοικονομικές εξελίξεις.....	9
1.1. Διεθνές και ευρωπαϊκό περιβάλλον	9
1.2. Εγχώριο περιβάλλον.....	11
ΑΕΠ και συνιστώσες	11
Ρευστότητα.....	14
Πληθωρισμός	14
Εξωτερικός τομέας	15
Ανεργία.....	16
Απασχόληση	16
Ροές μισθωτής εργασίας.....	17
Αμοιβές.....	17
Διαθέσιμο εισόδημα	17
2. Δημοσιονομικές εξελίξεις.....	19
2.1. Δημοσιονομικά στοιχεία εννεαμήνου 2019	21
Μεθοδολογικές Διευκρινίσεις.....	23
2.2. Ληξιπρόθεσμες υποχρεώσεις και απαιτήσεις Δημοσίου	24
Ληξιπρόθεσμες υποχρεώσεις δημοσίου.....	24
Ληξιπρόθεσμες υποχρεώσεις φορολογούμενων	25
Ληξιπρόθεσμες υποχρεώσεις ασφαλισμένων	29
2.3. Δημόσιο χρέος.....	30
Οι αποδόσεις των δεκαετών τίτλων.....	30
3. Διαρθρωτικές εξελίξεις.....	33
3.1. Κοινωνική πολιτική.....	33
Στοιχεία εκτέλεσης προϋπολογισμού κοινωνικής ασφάλισης	33
Κοινωνική πρόνοια	34
3.2. Τράπεζες.....	36
3.2.1. Το Σχέδιο Ηρακλής	37
3.3. Αποκρατικοποιήσεις	39
3.4. Ευρωπαϊκή Στρατηγική 2020	39

Ευρετήριο πινάκων

Πίνακας 1 ΑΕΠ και συνιστώσες, ποσοστιαίες μεταβολές (%).....	12
Πίνακας 2 Πρωτογενές αποτέλεσμα, ισοζύγιο και ακαθάριστο χρέος Γενικής Κυβέρνησης χωρών Ευρωζώνης, ΔΥΕ (% του ΑΕΠ).....	20
Πίνακας 3 Εκτέλεση Προϋπολογισμού Γενικής Κυβέρνησης, Ιανουάριος – Σεπτέμβριος 2019, σε εκατ. ευρώ.....	22
Πίνακας 4 Κατανομή πλήθους οφειλετών.....	28
Πίνακας 5 Κατανομή ληξιπρόθεσμων οφειλών, σε εκατ. ευρώ.....	28
Πίνακας 6 Κατανομή πλήθους μητρώων οφειλετών.....	30
Πίνακας 7 Κατανομή κύριων οφειλών, σε εκατ. ευρώ.....	30
Πίνακας 8 Εκτέλεση προϋπολογισμού κοινωνικής ασφάλισης, Ιανουάριος-Σεπτέμβριος 2019, σε εκατ. ευρώ.....	33

Ευρετήριο διαγραμμάτων

Διάγραμμα 1 Δείκτης αβεβαιότητας διεθνούς οικονομικής πολιτικής (GEPU)	10
Διάγραμμα 2 Πληθωρισμός εναρμονισμένου δείκτη και "πυρήνας" πληθωρισμού.....	14
Διάγραμμα 3 Ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών Ιανουαρίου-Αυγούστου, σε εκατ. ευρώ	15
Διάγραμμα 4 Ποσοστό ανεργίας, Ελλάδα και Ευρωζώνη.....	16
Διάγραμμα 5 Επικαιροποιημένο πρωτογενές και συνολικό δημοσιονομικό αποτέλεσμα Γενικής Κυβέρνησης (κατά ESA) χωρών Ευρωζώνης, 2018	20
Διάγραμμα 6 Ληξιπρόθεσμες υποχρεώσεις Γενικής Κυβέρνησης, σε εκατ. ευρώ.....	24
Διάγραμμα 7 Ληξιπρόθεσμες υποχρεώσεις φορολογούμενων, σε εκατ. ευρώ	26
Διάγραμμα 8 Εισπράξεις-διαγραφές και νέα ληξιπρόθεσμα, σε εκατ. ευρώ	27
Διάγραμμα 9 Αποδόσεις δεκαετών ομολόγων.....	30
Διάγραμμα 10 Εξέλιξη μη εξυπηρετούμενων δανείων, σε δις ευρώ	37

Σύνοψη

Η ελληνική οικονομία συνεχίζει κατά το τρίτο τρίμηνο του 2019 να κινείται σε θετική κατεύθυνση. Ο ρυθμός μεγέθυνσης διατηρείται, η ανεργία μειώνεται και οι αμοιβές αυξάνονται. Επιπρόσθετα, το ισοζύγιο παραμένει σχετικά ισορροπημένο παρά τους ταχύτερους ρυθμούς μεγέθυνσης της ελληνικής οικονομίας σε σχέση με τους εμπορικούς της εταίρους. Λιγότερο ενθαρρυντική είναι η εξέλιξη του πληθωρισμού που κινείται κοντά σε μηδενικά επίπεδα υποδεικνύοντας αργούσα παραγωγική δυναμικότητα.

Οι βραχυχρόνιοι δείκτες οικονομικής δραστηριότητας κινούνται επίσης σε θετική κατεύθυνση, οι περιορισμοί στις κινήσεις κεφαλαίων έχουν αρθεί, οι αποδόσεις των κρατικών τίτλων συνεχίζουν την αποκλιμάκωσή τους και οι προσδοκίες βελτιώνονται μετά την πρόσφατη αναβάθμιση από τον οίκο αξιολόγησης Standard and Poor's.

Από την άλλη πλευρά το διεθνές περιβάλλον εμφανίζει υψηλό βαθμό αβεβαιότητας εξαιτίας των εμπορικών εντάσεων που προκαλεί επιβράδυνση της οικονομικής δραστηριότητας και αναθεώρηση των προβλεπόμενων ρυθμών μεγέθυνσης προς τα κάτω. Σε αυτό το πλαίσιο οι φθινοπωρινές προβλέψεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής έχουν αναθεωρήσει τον ρυθμό μεγέθυνσης της ελληνικής οικονομίας στο 1,8% για το 2019 και 2,3% για το 2020.

Αναφορικά με τις δημοσιονομικές εξελίξεις, καταγράφουμε μια σταθεροποίηση της υστέρησης του φετινού δημοσιονομικού αποτελέσματος σε σχέση με το προηγούμενο έτος που υποδηλώνει ότι ο κίνδυνος για τη μη επίτευξη του δημοσιονομικού στόχου έχει μειωθεί.

Το προσχέδιο του κρατικού προϋπολογισμού που κατατέθηκε στη Βουλή τον Οκτώβριο προβλέπει πρωτογενές πλεόνασμα 3,67% του ΑΕΠ για το 2019 και 3,56% για το 2020. Η γνώμη μας για το προσχέδιο που δημοσιοποιήθηκε στις 11/10 συμπεραίνει ότι «το προσχέδιο προϋπολογισμού 2020 είναι συμβατό με την επίτευξη του δημοσιονομικού στόχου, ωστόσο υπάρχουν αβεβαιότητες που σχετίζονται με τα περιθώρια εξοικονομήσεων των λειτουργικών δαπανών, την αποτελεσματικότητα των κινήτρων για ηλεκτρονικές συναλλαγές και το ύψος του ρυθμού μεγέθυνσης. Η ορθή του εκτέλεση εξαρτάται από οικονομικές συμπεριφορές και συνθήκες που βρίσκονται σε μεγάλο βαθμό έξω από τον άμεσο έλεγχο των δημοσιονομικών Αρχών. Συνεπώς, συνιστούμε επαγρύπνηση προκειμένου να διορθωθούν πιθανές αποκλίσεις».

Λιγότερο θετικά είναι τα στοιχεία για την πορεία των ληξιπρόθεσμων οφειλών. Οι ληξιπρόθεσμες υποχρεώσεις του δημοσίου αυξάνονται σε όλη τη διάρκεια του τρέχοντος έτους, ενώ οι ληξιπρόθεσμες υποχρεώσεις των φορολογουμένων αυξήθηκαν κατά το τρίτο τρίμηνο, διακόπτοντας την τάση οριακής μείωσης που καταγράφηκε στα δύο πρώτα τρίμηνα. Σημειώνουμε, ωστόσο, ότι το φαινόμενο είναι εν μέρει εποχικό καθώς στο τρίτο τρίμηνο γίνονται οι εκκαθαρίσεις των φόρων εισοδήματος και ακίνητης περιουσίας.

Μια σημαντική εξέλιξη του τρίτου τριμήνου ήταν η έγκριση από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή του σχεδίου «Ηρακλής» για τη διαχείριση των μη εξυπηρετούμενων δανείων των ελληνικών τραπεζών. Το συγκεκριμένο σχέδιο επιτρέπει την τιτλοποίηση των μη εξυπηρετούμενων

δανείων προκειμένου να είναι δυνατή η αφαίρεσή τους από τους ισολογισμούς των τραπεζών ή η ευνοϊκότερη εποπτική τους αξιολόγηση. Το κράτος θα παρέχει εγγύηση για τους τίτλους με αυστηρούς όρους και η τιμολόγηση της προμήθειας για την κρατική εγγύηση θα γίνεται με όρους αγοράς, ελαχιστοποιώντας τον δημοσιονομικό κίνδυνο και αποφεύγοντας το ενδεχόμενο «κρατικής ενίσχυσης». Στόχος του σχεδίου είναι η μείωση των μη εξυπηρετούμενων δανείων στα επόμενα χρόνια έως και κατά 30 δις ευρώ (από 75,4 δις ευρώ σήμερα) ώστε να βελτιωθεί η δυνατότητα των πιστωτικών ιδρυμάτων να χρηματοδοτήσουν την ελληνική οικονομία. Εφόσον υλοποιηθεί αποτελεσματικά θα υποβοηθήσει την περαιτέρω αναβάθμιση του αξιόχρεου της χώρας και την επιστροφή της σε επενδυτική βαθμίδα καθιστώντας τα ελληνικά κρατικά ομόλογα επιλέξιμα για συμμετοχή στον νέο κύκλο ποσοτικής χαλάρωσης της ΕΚΤ.

Τέλος, κατατέθηκε για διαβούλευση το φορολογικό νομοσχέδιο εξειδικεύοντας τις φορολογικές πολιτικές που είχαν ενσωματωθεί στο προσχέδιο του προϋπολογισμού. Το νομοσχέδιο περιλαμβάνει σημαντικές επεκτατικές παρεμβάσεις, όπως η μείωση της φορολογίας νομικών και φυσικών προσώπων (άρθρα 6, 20, 22 και 24) που αναμένεται να επηρεάσουν θετικά την εγχώρια ζήτηση, καθώς και μέτρα ενίσχυσης της φορολογικής συμμόρφωσης, όπως οι ηλεκτρονικές συναλλαγές (άρθρο 7).

Θεωρούμε ότι αξίζει να γίνει ειδική αναφορά στο άρθρο 2 του νομοσχεδίου που προβλέπει εναλλακτική φορολόγηση για τα φυσικά πρόσωπα που μεταφέρουν τη φορολογική τους κατοικία στην Ελλάδα (παρόμοια σχήματα υπάρχουν και σε άλλες χώρες της ΕΕ όπως η Κύπρος, η Μάλτα και η Πορτογαλία και σχεδόν ταυτόσημο στην Ιταλία). Αν και είναι κατανοητή η ανάγκη προσέλκυσης κεφαλαίων στη χώρα μας, πρέπει να επισημανθεί ότι το συγκεκριμένο μέτρο είναι αμφίβολο κατά πόσο θα επηρεάσει τα συνολικά μακροοικονομικά και δημοσιονομικά μεγέθη καθώς το ύψος της απαιτούμενης επένδυσης είναι μικρό (500.000 ευρώ εντός 3 ετών από την υποβολή της σχετικής αίτησης). Επίσης, περιλαμβάνει και κινητές αξίες (δηλαδή χρηματοοικονομικούς τίτλους) που δεν αυξάνουν το πάγιο κεφάλαιο και την απασχόληση ενώ οι τιμές τους παρουσιάζουν μεγάλη μεταβλητότητα στις διακυμάνσεις των κεφαλαιαγορών. Επιπρόσθετα, ο ορισμός ενός κατ' αποκοπή φόρου 100.000 ευρώ ανά έτος ανεξάρτητα από το ύψος των εισοδημάτων ενδέχεται να εισάγει προνομιακή μεταχείριση σε σχέση με τα φυσικά πρόσωπα που είναι ήδη φορολογικοί κάτοικοι Ελλάδας και φορολογούνται κανονικά για τα εισοδήματα που εισπράττουν από το εξωτερικό. Αυτό θα συνιστούσε απόκλιση από την έννοια της φορολογικής δικαιοσύνης και θα μπορούσε να επηρεάσει αρνητικά τη φορολογική συνείδηση και συμμόρφωση του συνόλου των πολιτών. Σε κάθε περίπτωση, το μέτρο θα πρέπει να συνοδευτεί από αυστηρές ασφαλιστικές δικλείδες σχετικά με την προέλευση των εισοδημάτων, προκειμένου να αποφευχθεί ο κίνδυνος προσέλκυσης χρημάτων που προέρχονται από παράνομες δραστηριότητες.

Summary

The Greek economy maintained the positive outlook during the third quarter 2019. Growth rates continue, the unemployment rate is falling and wages move upward. Moreover, the current account remained relatively balanced despite faster growth rates compared to trade partners. Inflation is less encouraging, close to zero, indicating idle production capacity.

Short-term business activity indices are also positive, capital controls have been lifted entirely, government bond yields continue to fall and expectations are improving, following the recent upgrade by Standard and Poor's.

On the other hand, uncertainty dominates the global economy due to trade tensions, resulting to global slowdown and downward revision of forecasts. In this context, the autumn Economic Forecast of the European Commission revised the projections for Greece to 1.8% for 2019 and 2.3% for 2020.

Regarding fiscal developments, we note that the fiscal shortfall compared to the previous year has been stabilized, suggesting that the fiscal risk has been reduced.

The Draft Budget presented to Parliament in October projects a primary surplus of 3.67% of GDP for 2019 and 3.56% for 2020. PBO's opinion was published on October 11 concluding that "the Preliminary Draft Budget 2020 is compatible with the fiscal target. However, there are uncertainties regarding the margins for operational spending savings, the effectiveness of incentives for electronic transactions and the growth rate. The execution of the Budget depends on economic behaviours and conditions that are largely beyond the direct control of fiscal authorities. Therefore, we recommend vigilance in order to correct possible deviations."

Data on arrears are less positive. General Government arrears have increased throughout the year, while private sector tax arrears rose in the third quarter, breaking the marginally decreasing trend of the first two quarters. We note, however, that this is partially seasonal, as income and property taxes were cleared in the third quarter.

An important development in the third quarter was the approval by the European Commission of the asset protection scheme (known by the name of "Hercules") for managing non-performing loans of Greek banks. The scheme allows the securitization of non-performing loans to be deducted from banks' balance sheets or to have a more favourable supervisory treatment. The State will provide guarantees for the securities but under strict terms and will receive a guarantee fee priced in market terms, minimizing budgetary risk and avoiding State aid concerns under EU rules. The scheme aims to reduce non-performing loans in the coming years by up to 30 billion euros (from 75.4 billion euros today) and improve the ability of credit institutions to finance the Greek economy. Implemented effectively, it will help to upgrade the country's financial assets to investment grade and render Greek government bonds eligible for participation in the ECB's new round of quantitative easing.

Finally, a new tax bill was submitted for consultation, elaborating the tax policies incorporated in the Preliminary Draft Budget. The bill includes significant expansionary measures, such as a

reduction in the taxation of legal and natural persons (Articles 6, 20, 22 and 24) that are expected to have a positive impact on domestic demand, as well as measures to enhance tax compliance, such as electronic transactions (Article 7).

It is worth mentioning Article 2 of the bill concerning alternative taxation for natural persons transferring their tax residence in Greece (similar schemes exist in other EU countries such as Cyprus, Malta and Portugal and, in an almost identical form, in Italy). Although the need to attract funds from abroad is understandable, it is doubtful that this measure will affect macroeconomic and fiscal aggregates as the required amount of investment is small (500,000 euros within 3 years of the relevant application). It also includes financial assets that do not increase the fixed capital stock or employment, while their prices are highly volatile. In addition, the lump-sum tax of 100,000 euros per year regardless of the global income level of new tax residents, may introduce preferential treatment compared to existing tax residents of Greece, whose global income is taxed with the established rates. This would violate the concept of tax justice and could undermine tax consciousness and compliance of all citizens. In any case, the measure should be accompanied by strict safeguards regarding the origin of income, in order to avoid the risk of attracting money from illegal activities.

1. Μακροοικονομικές εξελίξεις

1.1. Διεθνές και ευρωπαϊκό περιβάλλον

Η παγκόσμια οικονομία βρίσκεται σε κατάσταση συγχρονισμένης επιβράδυνσης. Η παρατηρούμενη υποτονική ανάπτυξη είναι συνέπεια των αυξανόμενων εμπορικών τριγμών και της κλιμακούμενης γεωπολιτικής αβεβαιότητας, καθώς και παραγόντων που προκαλούν μακροοικονομική αστάθεια σε πολλές αναδυόμενες οικονομίες αλλά και διαθρωτικών παραγόντων όπως η χαμηλή αύξηση της παραγωγικότητας και η δημογραφική γήρανση στις αναπτυσσόμενες οικονομίες. Ειδικά για το 2019 ένα αξιοσημείωτο χαρακτηριστικό της υποτονικής ανάπτυξης είναι η απότομη και γεωγραφικά ευρεία επιβράδυνση στο τομέα της μεταποίησης και του παγκόσμιου εμπορίου.

Σύμφωνα με την επικαιροποιημένη έκθεση του ΔΝΤ (World Economic Outlook) του Οκτωβρίου 2019 ο αναμενόμενος ρυθμός ανάπτυξης της παγκόσμιας οικονομίας αναθεωρήθηκε προς τα κάτω στο 3%, ο οποίος είναι και ο χαμηλότερος ρυθμός από την έναρξη της παγκόσμιας χρηματοοικονομικής κρίσης. Για το 2020 προβλέπεται ότι θα βελτιωθεί ελαφρώς στο 3,4%, ωστόσο η ανάκαμψη δεν θα είναι συγχρονισμένη σε παγκόσμιο επίπεδο και θα είναι επισφαλής.

Η δυναμική της παγκόσμιας ανάπτυξης διαφοροποιείται μεταξύ των αναπτυσσόμενων και των αναπτυσσόμενων χωρών. Στις αναπτυσσόμενες χώρες, ο ρυθμός ανάπτυξης από το 2,3% το 2018 προβλέπεται να μειωθεί στο 1,7% τόσο για το 2019 όσο και για το 2020. Ο ρυθμός ανάπτυξης της οικονομίας των ΗΠΑ προβλέπεται να μειωθεί από το 2,9% το 2018 στο 2,4% το 2019 και 2,1% το 2020. Ο ρυθμός ανάπτυξης της Ιαπωνικής οικονομίας προβλέπεται να αυξηθεί από το 0,8% το 2018 στο 0,9% το 2019 και να μειωθεί στο 0,5% το 2020. Για την Ευρωζώνη προβλέπεται μείωση του ρυθμού ανάπτυξης από 1,9% το 2018 στο 1,2% το 2019 και 1,4% το 2020.

Για τις αναπτυσσόμενες οικονομίες η πρόβλεψη για τον ρυθμό ανάπτυξης είναι 3,9% το 2019 και 4,6% το 2020 (4,5% το 2018), ωστόσο για την κινεζική οικονομία αναμένεται να μειωθεί σε 6,1% το 2019 και 5,8% το 2020 από 6,6% το 2018 κυρίως εξαιτίας των δασμών που επέβαλαν οι ΗΠΑ. Η αύξηση του ρυθμού ανάπτυξης των αναπτυσσόμενων χωρών το 2020 οφείλεται περίπου κατά το ήμισυ σε ανακάμψεις οικονομιών ή σε μικρότερη εκτιμώμενη ύφεση οικονομιών όπως της Τουρκίας, της Αργεντινής και του Ιράν και το υπόλοιπο μισό σε ανακάμψεις οικονομιών όπου ο ρυθμός ανάπτυξης μειώθηκε σημαντικά το 2019 σε σχέση με το 2018, όπως αυτών της Βραζιλίας, του Μεξικού, της Ινδίας, της Ρωσίας και της Σαουδικής Αραβίας.

Ο ΟΟΣΑ στην πρόσφατη επικαιροποίηση των προβλέψεών του (Σεπτέμβριος 2019) προβλέπει ρυθμό ανάπτυξης για την παγκόσμια οικονομία 2,9% το 2019 και 3,0% το 2020 από 3,6% το 2018. Για την Ευρωζώνη ο ρυθμός ανάπτυξης εκτιμάται σε 1,1% το 2019 και 1,0% το 2020 από 1,9% το 2018.

Οι πρόσφατες προβλέψεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, για την Ευρωζώνη, είναι αναθεωρημένες προς τα κάτω, καθώς ο ρυθμός μεγέθυνσης προβλέπεται να διαμορφωθεί σε 1,1% για το 2019 και 1,2% για το 2020 και το 2021.

Σημαντική ωστόσο είναι και η αύξηση της παγκόσμιας οικονομικής αβεβαιότητας. Ο δείκτης αβεβαιότητας παγκόσμιας οικονομικής πολιτικής (Global Economic Policy Uncertainty, GEPU) αντικατοπτρίζει τη σχετική συχνότητα χρήσης της τριάδας των όρων «οικονομία», «πολιτική» και «αβεβαιότητα» στα δημοσιεύματα σε εφημερίδες εθνικής κυκλοφορίας των χωρών που τον συνθέτουν σε μηνιαία βάση¹. Ο δείκτης κατά το τελευταίο έτος, παρά τις όποιες διακυμάνσεις, έχει αυξητική τάση και βρίσκεται σε ιστορικά υψηλά επίπεδα, γεγονός που αντικατροπτίζει την αυξανόμενη αβεβαιότητα στην παγκόσμια οικονομία.

Διάγραμμα 1 Δείκτης αβεβαιότητας διεθνούς οικονομικής πολιτικής (GEPU)

Οι οικονομίες των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της Ευρωζώνης αντιμετωπίζουν έναν συνδυασμό προκλήσεων, των οποίων οι αρνητικές συνέπειες μετριάζονται από τη συνεχιζόμενη θετική δυναμική της αγοράς εργασίας. Η περαιτέρω μείωση του ποσοστού ανεργίας και η παρατηρούμενη βελτίωση των μισθών στην ΕΕ αναμένεται να ενισχύσουν την εγχώρια ζήτηση, ωστόσο η επικράτηση της υψηλής αβεβαιότητας σχετικά με την εμπορική πολιτική και τη διαμόρφωση των μελλοντικών εμπορικών σχέσεων μεταξύ του Ηνωμένου Βασιλείου και της ΕΕ, καθώς και η αβεβαιότητα στην αυτοκινητοβιομηχανία (λόγω αλλαγής προτιμήσεων σε σχέση με την ηλεκτροκίνηση) αναμένεται να μετριάσουν τις ανωτέρω θετικές συνέπειες της εγχώριας ζήτησης.

Η παγκόσμια και η ευρωπαϊκή οικονομία ενδέχεται να επηρεαστούν αρνητικά από μια σειρά κινδύνων όπως:

¹ Ο GEPU είναι ένας σταθμισμένος, με βάση το ΑΕΠ, μέσος δείκτης των εθνικών δεικτών 20 χωρών: Αυστραλία, Βραζιλία, Καναδάς, Χιλή, Κίνα, Γαλλία, Γερμανία, Ελλάδα, Ινδία, Ιρλανδία, Ιταλία, Ιαπωνία, Μεξικό, Ολλανδία, Ρωσία, Νότια Κορέα, Ισπανία, Σουηδία, Ηνωμένο Βασίλειο και ΗΠΑ. Περισσότερες πληροφορίες σχετικά με τον δείκτη και τις συνιστώσες του παρέχονται στην ιστοσελίδα [Economic Policy Uncertainty](#) και στο [Davis, Steven J., 2016. "An Index of Global Economic Policy Uncertainty," Macroeconomic Review, October](#). Για τους εθνικούς δείκτες ο ενδιαφερόμενος μπορεί να ανατρέξει στους [Baker, Scott, Nicholas Bloom and Steven J. Davis, 2016. "Measuring Economic Policy Uncertainty," Quarterly Journal of Economics](#).

- Οι εμπορικοί φραγμοί (δασμοί κ.λπ.) και οι αυξημένες γεωπολιτικές εντάσεις, συμπεριλαμβανομένων των κινδύνων που σχετίζονται με την έξοδο του Ηνωμένου Βασιλείου από την ΕΕ, θα μπορούσαν να διαταράξουν περαιτέρω το διεθνές εμπόριο, να δημιουργήσουν αρνητικές προσδοκίες και συνεπώς, να αποτελέσουν ανασχετικό παράγοντα για τις επενδύσεις και την ανάπτυξη.
- Οι πολιτικές αβεβαιότητες θα μπορούσαν να επηρεάσουν αρνητικά την ανάπτυξη στις αναδυόμενες οικονομίες και στην Ευρωζώνη. Η υλοποίηση αυτών των κινδύνων θα μπορούσε να οδηγήσει σε αποστροφή ανάληψης επενδυτικού κινδύνου και να εκθέσουν τις χρηματοπιστωτικές αδυναμίες που δημιουργήθηκαν σε περιβάλλον χαμηλών επιτοκίων.
- Ο χαμηλός πληθωρισμός στις αναπτυσσόμενες οικονομίες θα μπορούσε να εδραιωθεί και να περιορίσει περαιτέρω το περιθώριο άσκησης της νομισματικής πολιτικής στο μέλλον, μειώνοντας την αποτελεσματικότητά της.
- Η διατήρηση των επιτοκίων σε χαμηλό επίπεδο για μεγάλο χρονικό διάστημα ενθαρρύνει την αναζήτηση επενδύσεων με υψηλή απόδοση και κίνδυνο με αποτέλεσμα να αυξάνει την χρηματοπιστωτική ευπάθεια, γεγονός που καθιστά επιτακτική την υιοθέτηση αποτελεσματικών μακροπροληπτικών κανονισμών.
- Η αλλαγή του παγκόσμιου κλίματος και οι ολοένα εντεινόμενες συνέπειές της (πχ. μετανάστευση μεγάλων πληθυσμών λόγω έλλειψης πόσιμου νερού και ερημοποίησης ή αντιμετώπισης καταστροφικών πλημμυρών σε πυκνοκατοικημένες περιοχές του πλανήτη) αναμένεται να επηρεάσουν την παγκόσμια οικονομία εάν δεν ληφθούν μέτρα ανάσχεσής τους.

1.2. Εγχώριο περιβάλλον

ΑΕΠ και συνιστώσες

Σύμφωνα με τα προσωρινά στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ, η ελληνική οικονομία παρουσίασε θετικό ρυθμό μεγέθυνσης 1,9% το δεύτερο τρίμηνο του 2019 σε σχέση με το αντίστοιχο τρίμηνο του 2018 (έναντι 1,2% στην Ευρωζώνη), διατηρώντας τη θετική πορεία των προηγούμενων τριμήνων. Ο ρυθμός μεγέθυνσης του πρώτου τριμήνου του 2019 αναθεωρήθηκε ελαφρώς προς τα κάτω στο 1,1%.

Η αύξηση της οικονομικής δραστηριότητας σε ετήσια βάση οφείλεται κυρίως στη θετική επίδοση των Εξαγωγών (+5,4%) και στην άνοδο της Δημόσιας Κατανάλωσης (+5,3%). Αντίθετα, η Ιδιωτική Κατανάλωση και οι Επενδύσεις κατέγραψαν πτώση (-0,7% και -5,8% αντίστοιχα), ενώ αρνητική συμβολή στο ΑΕΠ είχε η αύξηση των Εισαγωγών (+3,7%).

Πίνακας 1 ΑΕΠ και συνιστώσες, ποσοστιαίες μεταβολές (%)

		2018-Q2	2018-Q3	2018-Q4	2019-Q1	2019-Q2
Ιδιωτική Κατανάλωση	ετήσια	1,4	1,1	1,0	0,5	-0,7
	τριμηνιαία	0,8	0,0	-0,3	0,1	-0,4
Δημόσια Κατανάλωση	ετήσια	-3,9	-4,5	-1,4	-1,4	5,3
	τριμηνιαία	-2,3	1,7	1,6	-2,4	4,3
Ακαθάριστος σχηματισμός παγίου κεφαλαίου	ετήσια	19,0	-22,9	-26,5	8,3	-5,8
	τριμηνιαία	17,6	-13,5	-1,9	8,5	2,4
Εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών	ετήσια	9,1	6,9	10,2	4,3	5,4
	τριμηνιαία	2,2	2,5	1,5	-1,9	3,3
Εισαγωγές αγαθών και υπηρεσιών	ετήσια	2,8	15,6	2,2	9,8	3,7
	τριμηνιαία	5,1	7,5	-7,6	5,3	-0,8
ΑΕΠ	ετήσια	1,5	2,0	1,5	1,1	1,9
	τριμηνιαία	0,0	1,0	-0,1	0,2	0,8

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Τριμηνιαίοι Εθνικοί Λογαριασμοί

Η μείωση των επενδύσεων οφείλεται κατά κύριο λόγο στις κατηγορίες Άλλες Κατασκευές (ετήσια μείωση 45,50%), Αγροτικά Προϊόντα (-4,40%) και Άλλα Προϊόντα (-0,02%). Αντίθετα, οι κατηγορίες επενδύσεων που παρουσίασαν θετική μεταβολή ήταν οι Κατοικίες με ετήσια αύξηση 19,51%, ο Μεταφορικός Εξοπλισμός και Οπλικά Συστήματα (ετήσια αύξηση 73,61%), καθώς και οι κατηγορίες Εξοπλισμός Τεχνολογίας Πληροφορικής και Επικοινωνίας και Μηχανολογικός Εξοπλισμός και Οπλικά Συστήματα με ετήσια αύξηση 2,28% και 3,02% αντίστοιχα.

Αναφορικά με τους βραχυχρόνιους δείκτες, ο Δείκτης Οικονομικού Κλίματος (Economic Sentiment Indicator, ESI) διαμορφώθηκε στις 106,7 μονάδες τον Οκτώβριο του 2019, μειωμένος σε σχέση με τον Σεπτέμβριο του 2019 (107,2), αλλά αυξημένος σε σχέση με τον αντίστοιχο μήνα του 2018 (100,4). Ο Δείκτης Βιομηχανικής Παραγωγής παρουσίασε τον Σεπτέμβριο του 2019 αύξηση κατά 1,2% σε σχέση με τον αντίστοιχο μήνα του 2018 έναντι αύξησης 3,3% που σημειώθηκε κατά τον Σεπτέμβριο του 2018 σε σχέση με τον αντίστοιχο μήνα του 2017, κυρίως εξαιτίας της αύξησης του δείκτη μεταποίησης (4,5%). Αντίθετα, ο υπο-δείκτης που αφορά την παροχή ηλεκτρικού ρεύματος μειώθηκε κατά 9,4% σε ετήσια βάση τον Σεπτέμβριο του 2019. Την περίοδο Ιανουαρίου-Σεπτεμβρίου 2019 ο Δείκτης Βιομηχανικής Παραγωγής αυξήθηκε κατά 0,8% σε ετήσια βάση, κυρίως εξαιτίας της αύξησης του υπο-δείκτη της Μεταποίησης κατά 2,0% σε ετήσια βάση.

Ο Δείκτης Κύκλου Εργασιών στο Λιανικό Εμπόριο τον Αύγουστο 2019 παρουσίασε αύξηση σε ετήσια βάση κατά 1,2% ενώ σε εποχικά διορθωμένους όρους αυξήθηκε κατά 1,6% σε σχέση με τον προηγούμενο μήνα. Ο Δείκτης Όγκου στο Λιανικό Εμπόριο κατά τον ίδιο μήνα

αυξήθηκε κατά 0,8% σε ετήσια βάση, ενώ σε εποχικά διορθωμένους όρους αυξήθηκε κατά 1,3% σε σχέση με τον προηγούμενο μήνα. Τέλος, ο Δείκτης Υπευθύνων Προμηθειών στη Μεταποίηση (PMI) διαμορφώθηκε στις 53,5 μονάδες τον Οκτώβριο του 2019, ελαφρώς μειωμένος σε σχέση με το Σεπτέμβριο του ίδιου έτους (53,6) δείχνοντας σταθερή βελτίωση του μεταποιητικού τομέα στο ξεκίνημα του τελευταίου τριμήνου του 2019. Παρά τη μείωση της τιμής του κύριου δείκτη PMI στο χαμηλότερο επίπεδο των τεσσάρων μηνών, παρέμεινε αισθητά πάνω από τον μακροχρόνιο μέσο του, τις 49,8 μονάδες.

Με βάση τα ανωτέρω, η ανάκαμψη της ελληνικής οικονομίας αναμένεται να συνεχιστεί, παρά την αυξημένη αβεβαιότητα από το εξωτερικό περιβάλλον και την επιβράδυνση της οικονομίας της Ευρωζώνης, όπως αντανακλάται και στην πρόσφατη αναβάθμιση του αξιόχρεου της χώρας από τον οίκο Standard & Poor's. Η ανθεκτικότητα αυτή οφείλεται στα σταθερά μερίδια αγοράς που κατέχουν οι ελληνικές εξαγωγές αλλά και στην ενίσχυση της ιδιωτικής κατανάλωσης. Όπως επισημαίνεται στις Φθινοπωρινές Προβλέψεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, ο ρυθμός μεγέθυνσης για το 2019 αναμένεται στο 1,8%, για το 2020 στο 2,3% και για το 2021 στο 2,0%. Σημειώνεται ότι η πρόβλεψη για το 2019 έχει αναθεωρηθεί προς τα κάτω (από 2,1%) και για το 2020 οριακά προς τα πάνω (από 2,2%) σε σχέση με τις θερινές προβλέψεις. Το ΔΝΤ από τη πλευρά του, σύμφωνα με τις πρόσφατες προβλέψεις του (WEO Οκτώβριος 2019) εκτιμά για το 2019 μεγέθυνση 2,0% και 2,2% για το 2020. Το Προσχέδιο του Κρατικού Προϋπολογισμού προβλέπει ρυθμό μεγέθυνσης 2,8% για το 2020.

Οι εξωγενείς κίνδυνοι για την ελληνική οικονομία συνδέονται, πέρα από τις γεωπολιτικές εντάσεις με την Τουρκία και την όξυνση του προσφυγικού και μεταναστευτικού, με την γενικότερη επιβράδυνση και αβεβαιότητα που επικρατεί στην παγκόσμια οικονομία που ενδέχεται να επιβαρύνει τον εγχώριο ρυθμό μεγέθυνσης μέσω της μείωσης των εξαγωγών. Παράλληλα, η συνεχιζόμενη αβεβαιότητα σχετικά με τους όρους αποχώρησης του Ηνωμένου Βασιλείου από την ΕΕ, θα επηρεάσει επίσης αρνητικά τις ελληνικές εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών. Επιπλέον, η αστάθεια στις διεθνείς κεφαλαιαγορές και η αύξηση της αποστροφής κινδύνου των διεθνών επενδυτών θα μπορούσε να αντιστρέψει την παρατηρούμενη συνεχιζόμενη υποχώρηση του κόστους δανεισμού για το Ελληνικό Δημόσιο και συνακόλουθα για τον ιδιωτικό τομέα. Σημαντικό επίσης είναι το πρόβλημα των μη εξυπηρετούμενων δανείων (43,6% του συνόλου των δανείων) αφού περιορίζει την ικανότητα του τραπεζικού συστήματος να χρηματοδοτήσει τις επενδύσεις και να στηρίξει την πραγματική οικονομία. Σε πιο μακροπρόθεσμο ορίζοντα, οι κίνδυνοι για την ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας συνδέονται, μεταξύ άλλων, με το δημογραφικό πρόβλημα, το χαμηλό απόθεμα κεφαλαίου και την χαμηλή συνολική παραγωγικότητα.

Ρευστότητα

Ο συνολικός δανεισμός του ιδιωτικού τομέα (επιχειρήσεις και νοικοκυριά) από τα εγχώρια πιστωτικά ιδρύματα συνεχίζει την καθοδική του πορεία. Σύμφωνα με τα στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδος, τον Σεπτέμβριο του 2019 το υπόλοιπο των δανείων ήταν 156,9 δις ευρώ, μειωμένο κατά 19,7 δις ευρώ (11,2%) σε ετήσια βάση και κατά 3,9 δις ευρώ (2,5%) σε τριμηνιαία βάση.

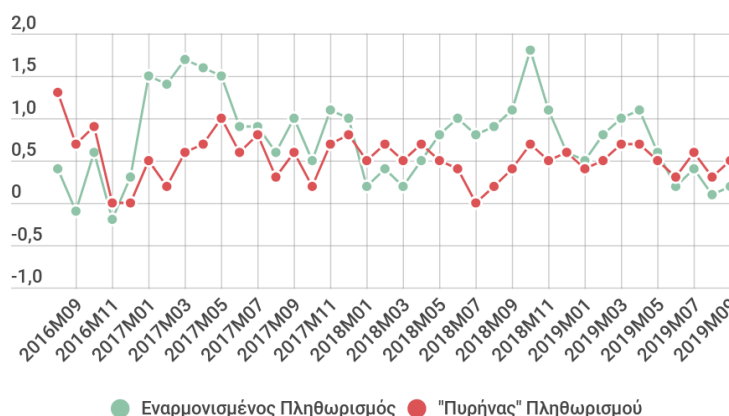
Αναφορικά με τις καταθέσεις επιχειρήσεων και νοικοκυριών, τα στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδος καταγράφουν το ποσό των 139,2 δις ευρώ τον Σεπτέμβριο του 2019, αυξημένο κατά 7,45 δις ευρώ (5,7%) σε ετήσια βάση και κατά 2,23 δις ευρώ (1,6%) σε τριμηνιαία βάση. Η βελτίωση της ρευστότητας του τραπεζικού συστήματος και η ενίσχυση της εμπιστοσύνης οδήγησε στην πλήρη άρση των περιορισμών στην κίνηση κεφαλαίου από 1 Σεπτεμβρίου 2019.

Συνέπεια της βελτιωμένης ρευστότητας των τραπεζών ήταν και η βελτίωση της ρευστότητας της ιδιωτικής οικονομίας, όπως μετριέται από τις ακαθάριστες ροές νέων δανείων. Οι ακαθάριστες ροές νέων δανείων (δηλαδή, το σύνολο δανείων τακτής λήξης χωρίς την αφαίρεση των αποπληρωμών εκ μέρους των δανειοληπτών) συνεχίζουν να αυξάνονται τον Σεπτέμβριο του 2019 (11.653 εκατ. ευρώ σε σχέση με την αντίστοιχη περίοδο του 2018 που ήταν 9.961 εκατ. ευρώ). Τα νέα δάνεια προς μη χρηματοπιστωτικές επιχειρήσεις αυξήθηκαν (από 8.441 εκατ. ευρώ σε 9.979 εκατ. ευρώ) ενώ τα άλλα νέα δάνεια (στεγαστικά, καταναλωτικά, ελεύθεροι επαγγελματίες) αυξήθηκαν ελαφρώς (από 1.520 σε 1.674 εκατ. ευρώ).

Πληθωρισμός

Ο πληθωρισμός (ετήσια ποσοστιαία μεταβολή του Εναρμονισμένου Δείκτη Τιμών Καταναλωτή) ανήλθε τον Σεπτέμβριο του 2019 στο 0,2% σύμφωνα με τα στοιχεία της Eurostat, μειωμένος σε σχέση με τον Σεπτέμβριο του 2018 (1,1%), αλλά και ελαφρώς αυξημένος σε σχέση με τον προηγούμενο μήνα (0,1%).

Διάγραμμα 2 Πληθωρισμός εναρμονισμένου δείκτη και "πυρήνας" πληθωρισμού

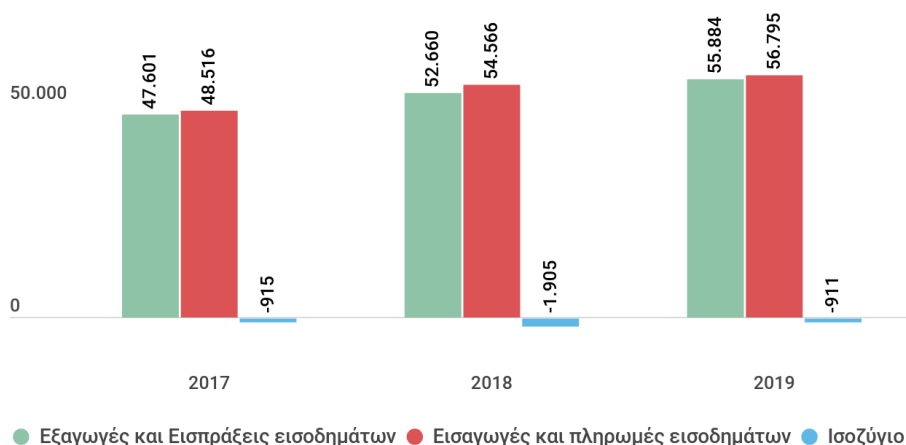
Ο «πυρήνας» του πληθωρισμού (δεν περιλαμβάνει την ενέργεια και τα μη επεξεργασμένα τρόφιμα), παραμένει ιδιαίτερα χαμηλός, στο 0,5%. Η κάμψη αυτή του πληθωρισμού δείχνει πιθανή επιβράδυνση στη δυναμικότητα της ελληνικής οικονομίας. Στην Ευρωζώνη ο εναρμονισμένος δείκτης αυξήθηκε σε ετήσια βάση τον Σεπτέμβριο του 2019 κατά 0,8% ενώ ο «πυρήνας» του πληθωρισμού κατά 1,2%.

Εξωτερικός τομέας

Στο οκτάμηνο Ιανουαρίου-Αυγούστου 2019, σύμφωνα με τα τελευταία διαθέσιμα στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδος, το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών παρουσιάζει σημαντική βελτίωση κατά 995 εκατ. ευρώ σε σχέση με την αντίστοιχη περίοδο του 2018. Ο περιορισμός του ελλείμματος οφείλεται στην επιβράδυνση των εισαγωγών αγαθών και υπηρεσιών (3,8% το 2019 έναντι 13,8% το 2018), ενώ επιβραδύνεται και ο ρυθμός αύξησης των εξαγωγών αγαθών και υπηρεσιών (5,3% το 2019 έναντι 12,5% το 2018) αλλά με μικρότερο ρυθμό από τις εισαγωγές.

Οι εισπράξεις εισοδημάτων (πρωτογενών και δευτερογενών) αυξήθηκαν κατά 12,4% το οκτάμηνο Ιανουαρίου-Αυγούστου 2019, ενώ κατά την ίδια περίοδο του 2018 είχαν καταγράψει αρνητικό ρυθμό μεταβολής 1,9%. Οι πληρωμές εισοδημάτων αυξήθηκαν από 4,6% το οκτάμηνο του 2018 (σε σύγκριση με την αντίστοιχη περίοδο του 2017) σε 6,2% την αντίστοιχη περίοδο του 2019.

Διάγραμμα 3 Ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών Ιανουαρίου-Αυγούστου, σε εκατ. ευρώ

Ειδικά για τον μήνα Αύγουστο, το πλεόνασμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών βελτιώθηκε κατά 519 εκατ. ευρώ σε ετήσια βάση, εξέλιξη που οφείλεται κυρίως στο ισοζύγιο υπηρεσιών (αύξηση πλεονάσματος κατά 543 εκατ. ευρώ, κυρίως λόγω ταξιδιωτικών εισπράξεων) και στο ισοζύγιο αγαθών (μείωση ελλείμματος κατά 68 εκατ. ευρώ).

Τα μέχρι τώρα δεδομένα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών είναι καθησυχαστικά καθώς οι υψηλότεροι ρυθμοί ανάπτυξης σε σχέση με τους εμπορικούς μας εταίρους δεν έχουν προκαλέσει σημαντική επιδείνωση του ισοζυγίου.

Ανεργία

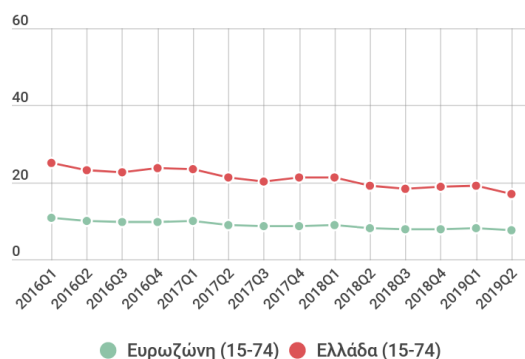
Το ποσοστό ανεργίας στην Ελλάδα το δεύτερο τρίμηνο του 2019 διαμορφώθηκε στο 16,9%, μειωμένο σε ετήσια βάση (από 19,0% το αντίστοιχο τρίμηνο του 2018) και επίσης μειωμένο σε σχέση με το προηγούμενο τρίμηνο (19,2%).

Στην Ευρωζώνη, το ποσοστό ανεργίας το δεύτερο τρίμηνο του 2019 διαμορφώθηκε στο 7,5%, μειωμένο κατά 0,6 ποσοστιαίες μονάδες σε τριμηνιαία βάση και μειωμένο κατά 0,7 ποσοστιαίες μονάδες σε ετήσια βάση.

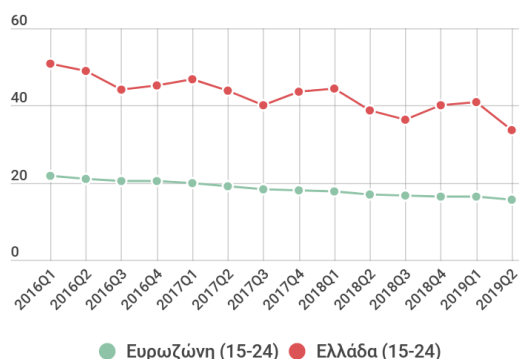
Σύμφωνα με τη Μηνιαία Έρευνα Εργατικού Δυναμικού της ΕΛΣΤΑΤ, η εποχικά διορθωμένη ανεργία για τον Αύγουστο του 2019 διαμορφώθηκε σε 16,7% έναντι 18,9% τον ίδιο μήνα του προηγούμενου έτους και 16,9% τον Ιούλιο του 2019. Ο αριθμός των ανέργων τον Αύγουστο του 2019 ανήλθε σε 788.287 άτομα, μειωμένος κατά 110.162 άτομα σε σχέση με τον Αύγουστο του 2018 (-12,3%) και κατά 9.932 άτομα σε σχέση με τον Ιούλιο του 2019 (-1,2%).

Διάγραμμα 4 Ποσοστό ανεργίας, Ελλάδα και Ευρωζώνη

4A Ανεργία στο σύνολο του πληθυσμού (15-74 ετών)

4B Ανεργία στους νέους (15-24 ετών)

Η ανεργία στους νέους κάτω των 25 ετών μειώθηκε στο 33,6% το δεύτερο τρίμηνο του 2019 από 40,9% το προηγούμενο τρίμηνο του 2019, παρουσιάζοντας, επίσης, μείωση σε σχέση με το αντίστοιχο τρίμηνο του 2018 (38,8%). Το αντίστοιχο ποσοστό στην Ευρωζώνη το δεύτερο τρίμηνο του 2019 ήταν 15,5%, μειωμένο σε σχέση με το προηγούμενο τρίμηνο (16,5%), αλλά και σε ετήσια βάση (16,9% το αντίστοιχο τρίμηνο του 2018). Επιπλέον, η ανεργία των νέων κάτω των 25 ετών στην Ελλάδα διαμορφώθηκε σε 33,1% τον Αύγουστο του 2019 έναντι 37,6% τον Αύγουστο του 2018.

Απασχόληση

Σύμφωνα με τα στοιχεία της τριμηνιαίας Έρευνας Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού της ΕΛΣΤΑΤ για το δεύτερο τρίμηνο του 2019, η συνολική απασχόληση αυξήθηκε κατά 2,5% (96,0 χιλ. άτομα) σε σχέση με το αντίστοιχο τρίμηνο του προηγούμενου έτους, και κατά 3,7% (142,4 χιλ. άτομα) σε σχέση με το προηγούμενο τρίμηνο.

Με βάση τα μηνιαία στοιχεία το σύνολο των απασχολούμενων τον Αύγουστο του 2019 ανήλθε σε 3.922.523 άτομα, αριθμός αυξημένος κατά 69.892 άτομα σε σχέση με τον Αύγουστο του 2018 (1,8%) και κατά 10.386 άτομα σε σχέση με τον Ιούλιο του 2019 (0,3%).

Όσον αφορά τη μερική και την προσωρινή απασχόληση, τα ποσοστά τους στο δεύτερο τρίμηνο του 2019 έχουν διαφορετική συμπεριφορά τόσο μεταξύ τους όσο και σε ετήσια βάση και σαφώς παραμένουν χαμηλότερα από τον μέσο όρο της Ευρωζώνης. Πιο συγκεκριμένα, η μερική απασχόληση είναι στο 9,0% του συνόλου της απασχόλησης (έναντι 9,3% πέρσι) ενώ το αντίστοιχο ποσοστό στην Ευρωζώνη είναι 21,5% (παρέμεινε σταθερό σε σχέση με πέρσι). Η προσωρινή απασχόληση αύξησε το ποσοστό της στο 13,3% του συνόλου των μισθωτών (έναντι 12,5% πέρσι), ενώ στην Ευρωζώνη ήταν στο 15,9% (έναντι 16,3% πέρσι).

Ροές μισθωτής εργασίας

Σύμφωνα με τα στοιχεία του Υπουργείου Εργασίας που τηρούνται στο σύστημα ΕΡΓΑΝΗ, στο εννεάμηνο Ιανουάριος-Σεπτέμβριος του 2019 καταγράφηκαν 2.173.467 προσλήψεις και 1.885.930 αποχωρήσεις διαμορφώνοντας ένα θετικό ισοζύγιο 287.537 θέσεων μισθωτής εργασίας. Η μερική (και εκ περιτροπής) απασχόληση αντιστοιχούσε στο 53,5% των νέων προσλήψεων για την ίδια περίοδο του 2019, ελαφρώς αυξημένη σε σχέση με την αντίστοιχη περίοδο του 2018 (53,0%).

Αμοιβές

Με βάση στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ ο (εποχικά διορθωμένος) Δείκτης Μισθολογικού Κόστους στο σύνολο της οικονομίας² για το δεύτερο τρίμηνο του 2019 παρουσιάζει αύξηση κατά 2,2% σε σύγκριση με τον αντίστοιχο Δείκτη του δεύτερου τριμήνου 2018, έναντι ετήσιας αύξησης 2,7% το 2018 σε σχέση με το 2017.

Διαθέσιμο εισόδημα

Σύμφωνα με τα προσωρινά στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ για τους τριμηνιαίους μη χρηματοοικονομικούς λογαριασμούς θεσμικών τομέων (για το δεύτερο τρίμηνο του 2019) το διαθέσιμο εισόδημα του τομέα των νοικοκυριών και των μη κερδοσκοπικών ιδρυμάτων που εξυπηρετούν νοικοκυριά (ΜΚΙΕΝ) (S.1M) αυξήθηκε κατά 5,0% σε σύγκριση με το αντίστοιχο τρίμηνο του προηγούμενου έτους, από 30,9 δις ευρώ σε 32,5 δις ευρώ. Η παρατηρούμενη αύξηση του διαθέσιμου εισοδήματος αναμένεται να οδηγήσει σε αύξηση τόσο της κατανάλωσης όσο και της αποταμίευσης των νοικοκυριών.

² Περιλαμβάνει τους τομείς Β έως Σ της Στατιστικής Ταξινόμησης των Οικονομικών Δραστηριοτήτων ΣΤΑΚΟΔ 08/NACE Rev. 2. Δεν περιλαμβάνονται ο πρωτογενής τομέας και οι δραστηριότητες των νοικοκυριών.

[κενή σελίδα]

2. Δημοσιονομικές εξελίξεις

2.1. Δημοσιονομικό αποτέλεσμα χωρών Ευρωζώνης (Eurostat 2018)

Σύμφωνα με τις επικαιροποιημένες εκτιμήσεις της Eurostat (ΔΥΕ, Οκτ. 2018, βλ. παρακάτω πίνακα), το πρωτογενές αποτέλεσμα της Γενικής Κυβέρνησης το 2018, με τη μεθοδολογία του Ευρωπαϊκού Συστήματος Λογαριασμών (ESA), διαμορφώθηκε σε πλεόνασμα ύψους 7,9 δις ευρώ ή 4,3% του ΑΕΠ.

Συγκριτικά με τις υπόλοιπες χώρες της Ευρωζώνης (βλ. παρακάτω πίνακα και διάγραμμα), το πρωτογενές πλεόνασμα της Γενικής Κυβέρνησης στην Ελλάδα το 2018, σύμφωνα με τη μεθοδολογία του Ευρωπαϊκού Συστήματος Λογαριασμών (ESA), εκτιμάται ως το υψηλότερο στην Ευρωζώνη, 4,3% του ΑΕΠ, αποτυπώνοντας τη σημαντική δημοσιονομική υπεραπόδοση που επιτεύχθηκε στη χώρα. Οι χώρες με τη χειρότερη δημοσιονομική επίδοση σε όρους πρωτογενούς πλεονάσματος Γενικής Κυβέρνησης είναι η Κύπρος (-2,0%) ακολουθούμενη από τη Γαλλία (-0,8%) και την Εσθονία (-0,5%). Στο σύνολο της Ευρωζώνης, το πρωτογενές αποτέλεσμα Γενικής Κυβέρνησης κατά ESA ως ποσοστό του ΑΕΠ διαμορφώθηκε σε πλεόνασμα 1,3%.

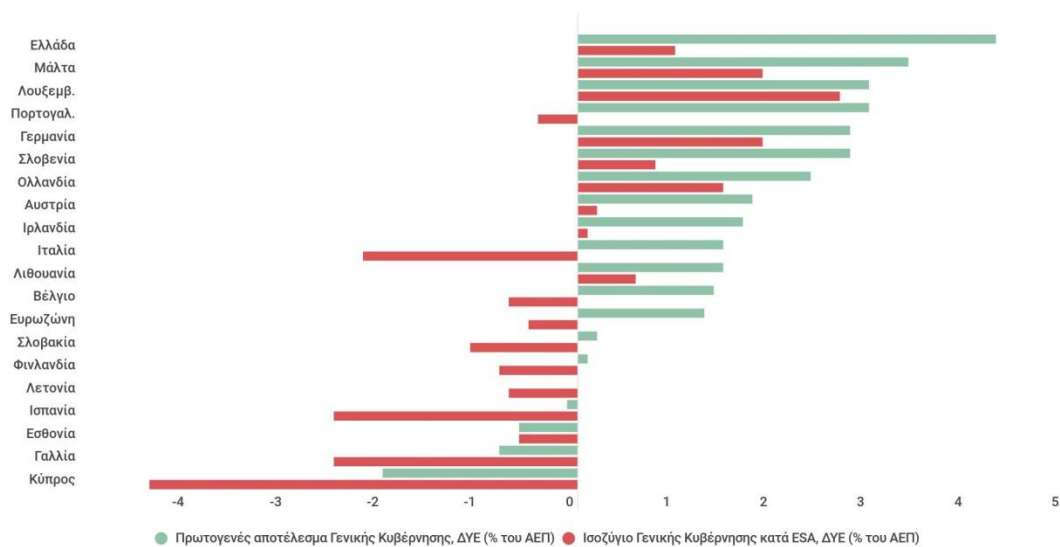
Επιπρόσθετα, συγκριτικά με τις υπόλοιπες χώρες της Ευρωζώνης (βλ. παρακάτω πίνακα και διάγραμμα), το συνολικό πλεόνασμα της Γενικής Κυβέρνησης στην Ελλάδα το 2018, σύμφωνα με τη μεθοδολογία του Ευρωπαϊκού Συστήματος Λογαριασμών (ESA), εκτιμάται ως το πέμπτο υψηλότερο στην Ευρωζώνη, 1,0% του ΑΕΠ (τα τέσσερα υψηλότερα στην Ευρωζώνη είναι του Λουξεμβούργου (2,7%) της Μάλτας (1,9%), της Γερμανίας (1,9%) και της Ολλανδίας (1,5%)). Οι χώρες με τη χειρότερη δημοσιονομική επίδοση σε όρους ισοζυγίου Γενικής Κυβέρνησης είναι η Κύπρος (-4,4%) ακολουθούμενη από τη Γαλλία (-2,5%) και την Ισπανία (-2,5%). Στο σύνολο της Ευρωζώνης, το συνολικό αποτέλεσμα (ισοζύγιο) Γενικής Κυβέρνησης κατά ESA ως ποσοστό του ΑΕΠ διαμορφώθηκε σε έλλειμμα 0,5%.

Τέλος, το ακαθάριστο χρέος Γενικής Κυβέρνησης ως ποσοστό του ΑΕΠ στην Ελλάδα αυξήθηκε από 176,2% το 2017 στο 181,2% το 2018 και παραμένει το υψηλότερο επίπεδο χρέους στην Ευρωζώνη ακολουθούμενο από το αντίστοιχο της Ιταλίας (134,8%) και της Πορτογαλίας (122,2%) (βλ. παρακάτω πίνακα). Οι χώρες της Ευρωζώνης με το μικρότερο ακαθάριστο χρέος Γενικής Κυβέρνησης ως ποσοστό του ΑΕΠ είναι η Εσθονία (8,4%) ακολουθούμενη από το Λουξεμβούργο (21,0%) και τη Λιθουανία (34,1%). Στο σύνολο της Ευρωζώνης, το ακαθάριστο χρέος Γενικής Κυβέρνησης ως ποσοστό του ΑΕΠ μειώθηκε από το 87,8% το 2017 στο 85,9% το 2018.

Πίνακας 2 Πρωτογενές αποτέλεσμα, ισοζύγιο και ακαθάριστο χρέος Γενικής Κυβέρνησης χωρών Ευρωζώνης, ΔΥΕ (% του ΑΕΠ)

Χώρα	Πρωτογενές αποτέλεσμα Γενικής Κυβέρνησης	Ισοζύγιο Γενικής Κυβέρνησης κατά ESA	Ακαθάριστο Χρέος Γενικής Κυβέρνησης
Ελλάδα	4,3	1,0	181,2
Μάλτα	3,5	1,9	45,8
Λουξεμβούργο	3,0	2,7	21,0
Πορτογαλία	3,0	-0,4	122,2
Γερμανία	2,8	1,9	61,9
Σλοβενία	2,8	0,8	70,4
Ολλανδία	2,4	1,5	52,4
Αυστρία	1,8	0,2	74,0
Ιρλανδία	1,7	0,1	63,6
Ιταλία	1,5	-2,2	134,8
Λιθουανία	1,5	0,6	34,1
Βέλγιο	1,4	-0,7	100,0
Ευρωζώνη	1,3	-0,5	85,9
Σλοβακία	0,2	-1,1	49,4
Φινλανδία	0,1	-0,8	59,0
Λετονία	0,0	-0,7	36,4
Ισπανία	-0,1	-2,5	97,6
Εσθονία	-0,5	-0,6	8,4
Γαλλία	-0,8	-2,5	98,4
Κύπρος	-2,0	-4,4	100,6

Διάγραμμα 5 Επικαιροποιημένο πρωτογενές και συνολικό δημοσιονομικό αποτέλεσμα Γενικής Κυβέρνησης (κατά ESA) χωρών Ευρωζώνης, 2018

2.2. Δημοσιονομικά στοιχεία εννεαμήνου 2019

Σύμφωνα με την εκτίμηση του Γραφείου Προϋπολογισμού του Κράτους στη Βουλή, το Ενοποιημένο Πρωτογενές Αποτέλεσμα Γενικής Κυβέρνησης με προσαρμογές το εννεάμηνο Ιανουαρίου-Σεπτεμβρίου του 2019 εμφανίζεται μειωμένο κατά 1.932 εκατ. ευρώ σε σχέση με το αντίστοιχο εννεάμηνο του προηγούμενου έτους.

Ο Κρατικός Προϋπολογισμός παρουσιάζει αυξημένο ταμειακό πρωτογενές πλεόνασμα κατά 1.951 εκατ. ευρώ σε σχέση με το προηγούμενο έτος. Στην πλευρά των εσόδων, εμφανίζονται αυξημένα τα φορολογικά έσοδα κατά 473 εκατ. ευρώ και αυξημένα τα έσοδα του ΠΔΕ κατά 3 εκατ. ευρώ.

Στην πλευρά των δαπανών του Κρατικού Προϋπολογισμού παρατηρείται αύξηση κατά 965 εκατ. ευρώ σε σχέση με το αντίστοιχο εννεάμηνο του προηγούμενου έτους, η οποία αποδίδεται στην αύξηση των δαπανών για τόκους κατά 612 εκατ. ευρώ και στην αύξηση των δαπανών ΠΔΕ κατά 676 εκατ. ευρώ, ενώ οι Πρωτογενείς δαπάνες μειώθηκαν κατά 323 εκατ. ευρώ.

Αναφορικά με τους υπόλοιπους υποτομείς της Γενικής Κυβέρνησης, τα Νομικά Πρόσωπα εμφανίζουν μειωμένα έσοδα κατά 644 εκατ. ευρώ και μειωμένες δαπάνες κατά 40 εκατ. ευρώ, καταλήγοντας σε ένα ταμειακό πρωτογενές πλεόνασμα μειωμένο κατά 646 εκατ. σε σχέση με πέρσι. Η μείωση των εσόδων των Νομικών Προσώπων οφείλεται κατά κύριο λόγο στις μειωμένες μεταβιβάσεις από τον Κρατικό Προϋπολογισμό κατά 529 εκατ. ευρώ.

Οι Οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης καταγράφουν μειωμένα έσοδα κατά 476 εκατ. ευρώ και μειωμένες δαπάνες κατά 313 εκατ. ευρώ, με συνέπεια το πρωτογενές πλεόνασμά τους να είναι μειωμένο κατά 165 εκατ. ευρώ σε σχέση με πέρσι. Η μείωση των εσόδων των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης οφείλεται κυρίως στις μειωμένες μεταβιβάσεις από τον Κρατικό Προϋπολογισμό κατά 511 εκατ. ευρώ.

Οι Οργανισμοί Κοινωνικής Ασφάλισης καταγράφουν αυξημένα έσοδα κατά 1.510 εκατ. ευρώ και αυξημένες δαπάνες κατά 2.072 εκατ. ευρώ, με συνέπεια τη μείωση του πρωτογενούς πλεονάσματός τους κατά 561 εκατ. ευρώ σε σύγκριση με το αντίστοιχο εννεάμηνο του 2018. Η αύξηση των εσόδων των Οργανισμών Κοινωνικής Ασφάλισης οφείλεται κυρίως στις αυξημένες μεταβιβάσεις από τον Κρατικό Προϋπολογισμό κατά 786 εκατ. ευρώ και στις αυξημένες ασφαλιστικές εισφορές κατά 683 εκατ. ευρώ (το τελευταίο δεν φαίνεται στη συνοπτική ταξινόμηση του πίνακα που ακολουθεί).

Τέλος, η αύξηση των ληξιπρόθεσμων υποχρεώσεων της Γενικής Κυβέρνησης κατά 529 εκατ. ευρώ το εννεάμηνο Ιανουαρίου-Σεπτεμβρίου του 2019 έναντι μείωσης κατά 708 εκατ. ευρώ το αντίστοιχο εννεάμηνο του 2018 είχε αρνητική επίπτωση στο πρωτογενές αποτέλεσμα της Γενικής Κυβέρνησης το 2019.

Έκθεση Γ τριμήνου 2019

Πίνακας 3 Εκτέλεση Προϋπολογισμού Γενικής Κυβέρνησης, Ιανουάριος – Σεπτέμβριος 2019, σε εκατ. ευρώ

	2018	2019	Διαφορά
Κρατικός Προϋπολογισμός			
Καθαρά Έσοδα Κρατικού Προϋπολογισμού	36.222	38.526	2.304
Φορολογικά Έσοδα	35.766	36.238	473
Μη Φορολογικά και μη Τακτικά Έσοδα	2.828	4.230	1.402
Επιστροφές φόρων	3.942	3.516	-426
Έσοδα ΠΔΕ	1.570	1.574	3
Δαπάνες Κρατικού Προϋπολογισμού	37.679	38.644	965
Πρωτογενείς δαπάνες	32.021	31.698	-323
Τόκοι	3.986	4.598	612
Δαπάνες ΠΔΕ	1.672	2.348	676
Πρωτογενές αποτέλεσμα Κρατικού Προϋπολογισμού	2.523	4.474	1.951
Νομικά Πρόσωπα εκτός Κρατικού Προϋπολογισμού			
Έσοδα	9.444	8.800	-644
<i>εκ των οποίων μεταβιβάσεις</i>	<i>5.605</i>	<i>5.076</i>	<i>-529</i>
Δαπάνες	7.874	7.835	-40
<i>εκ των οποίων τόκοι</i>	<i>237</i>	<i>195</i>	<i>-41</i>
Πρωτογενές Αποτέλεσμα Νομικών προσώπων	1.807	1.161	-646
Οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης (ΟΤΑ)			
Έσοδα	4.884	4.408	-476
<i>εκ των οποίων μεταβιβάσεις</i>	<i>3.075</i>	<i>2.564</i>	<i>-511</i>
Δαπάνες	4.529	4.216	-313
<i>εκ των οποίων τόκοι</i>	<i>43</i>	<i>41</i>	<i>-2</i>
Πρωτογενές Αποτέλεσμα ΟΤΑ	399	233	-165
Οργανισμοί Κοινωνικής Ασφάλισης (ΟΚΑ)			
Έσοδα	30.202	31.712	1.510
<i>εκ των οποίων μεταβιβάσεις</i>	<i>13.692</i>	<i>14.478</i>	<i>786</i>
Δαπάνες	28.551	30.623	2.072
<i>εκ των οποίων τόκοι</i>	<i>1</i>	<i>3</i>	<i>1</i>
Πρωτογενές Αποτέλεσμα ΟΚΑ	1.653	1.092	-561
Πρωτογενές Αποτέλεσμα Γενικής Κυβέρνησης			
Πρωτογενές Αποτέλεσμα Γενικής Κυβέρνησης (μη ενοποιημένο)	6.381	6.961	580
Ενδοκυβερνητικοί τόκοι	-841	-783	57
Επίπτωση μεταβολής ληξιπρόθεσμων υποχρεώσεων	708	-529	-1.237
Μεταφορά εσόδων από ANFA και SMP	-314	-935	-621
Έσοδα αποκρατικοποιήσεων	-181	-1.137	-956
Προσαρμογές αναδρομικών αποδοχών	0	240	240
Ενοποιημένο Πρωτογενές Αποτέλεσμα Γενικής Κυβέρνησης με προσαρμογές	5.754	3.822	-1.932

Πηγή: Εκτέλεση προϋπολογισμού Κράτους και Γενικής Κυβέρνησης, εκτιμήσεις ΓΠΚΒ

Μεθοδολογικές Διευκρινίσεις

Τα στοιχεία του Κρατικού προϋπολογισμού προέρχονται από το μηνιαίο δελτίο εκτέλεσης Κρατικού Προϋπολογισμού ενώ τα στοιχεία των λοιπών υποτομέων της Γενικής Κυβέρνησης από το μηνιαίο δελτίο της Γενικής Κυβέρνησης όπως δημοσιεύονται στην ιστοσελίδα του Υπουργείου Οικονομικών. Σημειώνεται ότι το δελτίο εκτέλεσης του κρατικού προϋπολογισμού έχει αλλάξει από τον Ιανουάριο του 2019 στα πρότυπα του νέου Λογιστικού Σχεδίου.

Υπάρχουν δύο ιδιαιτερότητες στη χρήση των δελτίων για τις ανάγκες του παρόντος πίνακα. Η πρώτη αφορά το ταμειακό αποτέλεσμα του κράτους στο δελτίο της Γενικής Κυβέρνησης που δεν είναι ίδιο με εκείνο που δημοσιεύεται στο δελτίο του Κράτους (βλ. προσαρμογές στη σελίδα 29 του Δελτίου Γενικής Κυβέρνησης). Για λόγους απλούστευσης, τα ταμειακά στοιχεία που παρουσιάζουμε προέρχονται από το δελτίο του Κράτους όπως εμφανίζεται στο στοιχείο 3 του πίνακα 1 (βλ. και πληροφοριακά στοιχεία του πίνακα 1 για το πρωτογενές αποτέλεσμα κρατικού προϋπολογισμού) και περιλαμβάνουν την επίπτωση του προγράμματος εξόφλησης υποχρεώσεων παρελθόντων ετών και εκκρεμών αιτήσεων συνταξιοδότησης. Επιπρόσθετα, δεν περιλαμβάνουμε τα έσοδα από το Πρόγραμμα Δημοσίων Επενδύσεων (ΠΔΕ) στα μη Φορολογικά και μη Τακτικά έσοδα του Κρατικού Προϋπολογισμού, αλλά τα εμφανίζουμε ως ξεχωριστή κατηγορία εσόδων.

Η δεύτερη αφορά τους ενδοκυβερνητικούς τόκους, δηλαδή τους τόκους που καταβάλλει το κράτος στους φορείς της Γενικής Κυβέρνησης που κατέχουν κρατικούς τίτλους – κυρίως *repors*. Αυτοί έχουν μεν εξουδετερωθεί από το πρωτογενές αποτέλεσμα του κράτους (αφού συμπεριλαμβάνονται στις δαπάνες για τόκους), παραμένουν όμως στα έσοδα των υποτομέων. Το ύψος τους ισούται με το άθροισμα των πρωτογενών αποτελεσμάτων των επιμέρους υποτομέων, μείον το ενοποιημένο πρωτογενές αποτέλεσμα της Γενικής Κυβέρνησης (βλ. σελ. 2 Δελτίου Γενικής Κυβέρνησης). Στον πίνακά μας η ενοποίηση των ενδοκυβερνητικών τόκων γίνεται μαζί με τις υπόλοιπες τελικές προσαρμογές.

Οι υπόλοιπες προσαρμογές είναι η μεταβολή των ληξιπρόθεσμων υποχρεώσεων της Γενικής Κυβέρνησης (προσεγγιστικό μέγεθος για τη μεταβολή των απλήρωτων υποχρεώσεων), τα έσοδα από ANFAs και SMPs (περιλαμβάνονται κατά ESA αλλά εξαιρούνται από τη μεθοδολογία της ενισχυμένης εποπτείας) και οι πωλήσεις πάγιων περιουσιακών στοιχείων³ (υπολογίζονται κατά ESA, αλλά εξαιρούνται με τη σύμβαση ενισχυμένης εποπτείας).

Μια επιπλέον προσαρμογή για το τρέχον έτος με τίτλο «Προσαρμογές αναδρομικών» ύψους 240 εκατ. ευρώ αφορά την καθαρή επίπτωση από τις αναδρομικές αποδοχές των ειδικών μισθολογίων που καταβλήθηκαν το 2019 αλλά επιβαρύνουν δημοσιονομικά το 2018 σε

³ Οι αποκρατικοποιήσεις έχουν ιδιαίτερη δημοσιονομική μεταχείριση. Αν πρόκειται για χρηματοοικονομικές συναλλαγές, όπως η αγοραπωλησία μετοχών, τότε δεν καταγράφονται καθόλου στο αποτέλεσμα. Αν πρόκειται για πωλήσεις μη χρηματοοικονομικών περιουσιακών στοιχείων, όπως ακίνητα, τότε καταγράφονται στο αποτέλεσμα κατά ESA αλλά όχι στο αποτέλεσμα της ενισχυμένης εποπτείας. Αν τέλος, πρόκειται για έσοδα από εκμετάλλευση δημόσιων περιουσιακών στοιχείων με διατήρηση της ιδιοκτησίας από το κράτος, δηλαδή παραχώρησεις, τότε καταγράφονται και στο αποτέλεσμα κατά ESA και στο αποτέλεσμα της ενισχυμένης εποπτείας. Ωστόσο, το αντίτιμο της παραχώρησης δεν καταγράφεται εξολοκλήρου στο έτος εισπραξης, αλλά κατανέμεται στα έτη διάρκειας της παραχώρησης με όρους παρούσας αξίας, δηλαδή τα ποσά στα πρώτα έτη είναι σχετικά χαμηλά και αυξάνονται στα επόμενα.

δεδουλευμένους όρους. Το ακαθάριστο ποσό είναι 324 εκατ. ευρώ, αλλά 80 περίπου εκατ. ευρώ αφορούν κρατήσεις ασφαλιστικών εισφορών.

Όσον αφορά τους Οργανισμούς Κοινωνικής Ασφάλισης (ΟΚΑ) διευκρινίζουμε ότι τα στοιχεία του 2019 δεν είναι ευθέως συγκρίσιμα με τα αντίστοιχα του 2018, δεδομένου ότι ο Οργανισμός Προνοιακών Επιδομάτων και Κοινωνικής Αλληλεγγύης (ΟΠΕΚΑ) ανέλαβε από 1/1/2019 την καταβολή επιδομάτων που μέχρι τότε καταβάλλονταν από άλλους φορείς.

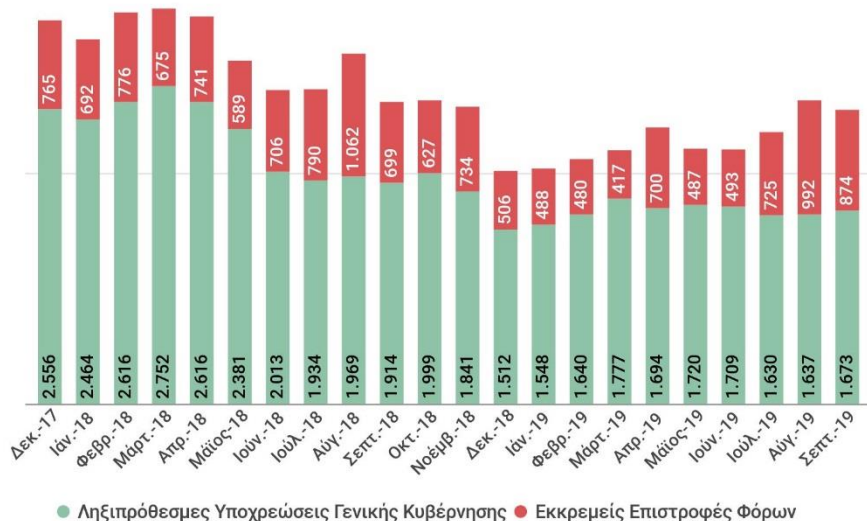
Σημειώνεται, τέλος, ότι το Ενοποιημένο Πρωτογενές Αποτέλεσμα με Προσαρμογές που παρουσιάζουμε είναι μια εκτίμηση που διευκολύνει τη σύγκριση με το αντίστοιχο διάστημα του προηγούμενου έτους (που έχει υπολογιστεί με την ίδια μεθοδολογία) και επιτρέπει την παρακολούθηση της δημοσιονομικής πορείας κατά το τρέχον έτος. Τονίζουμε, ωστόσο, ότι δεν είναι συγκρίσιμο με το αποτέλεσμα που δημοσιεύει η ΕΛΣΤΑΤ ακολουθώντας τη μεθοδολογία ESA ούτε με εκείνο που δημοσιοποιεί το ΓΛΚ ακολουθώντας τη μεθοδολογία της ενισχυμένης εποπτείας. Αυτά τα τελευταία είναι τα μόνα επίσημα αποτελέσματα και περιλαμβάνουν επιπλέον προσαρμογές όπως η χρονική μεταχείριση επιμέρους φορολογικών εσόδων, ο υπολογισμός clawback/rebate, η διαφορά πληρωμών από φυσικές παραλαβές εξοπλιστικών, η διαφορά εισπράξεων από αιτήματα πληρωμής (claims) ΠΔΕ, τα οριστικά στοιχεία μεταβολής των απλήρωτων υποχρεώσεων και εκκρεμών επιστροφών φόρων κ.λπ., οι οποίες απουσιάζουν από τον παραπάνω πίνακα.

2.3. Ληξιπρόθεσμες υποχρεώσεις και απαιτήσεις Δημοσίου

Ληξιπρόθεσμες υποχρεώσεις δημοσίου

Οι ληξιπρόθεσμες υποχρεώσεις του δημοσίου προς τους ιδιώτες διακρίνονται στις ληξιπρόθεσμες δαπάνες για αγορά αγαθών και υπηρεσιών από τους φορείς της Γενικής Κυβέρνησης και στις εκκρεμείς επιστροφές φόρων.

Διάγραμμα 6 Ληξιπρόθεσμες υποχρεώσεις Γενικής Κυβέρνησης, σε εκατ. ευρώ

Τον Σεπτέμβριο του 2019 καταγράφηκε αύξηση των συνολικών ληξιπρόθεσμων υποχρεώσεων του Δημοσίου κατά 529 εκατ. ευρώ σε σύγκριση με τον Δεκέμβριο του 2018. Ειδικότερα, οι ληξιπρόθεσμες οφειλές αυξήθηκαν κατά 161 εκατ. ευρώ φτάνοντας τα 1.673 εκατ. ευρώ και οι εκκρεμείς επιστροφές φόρων αυξήθηκαν κατά 368 εκατ. ευρώ στα 874 εκατ. ευρώ.

Ληξιπρόθεσμες υποχρεώσεις φορολογούμενων

Το συνολικό ληξιπρόθεσμο υπόλοιπο⁴ στο τέλος του τρίτου τριμήνου του 2019, σύμφωνα με τα στοιχεία της ΑΑΔΕ, διαμορφώθηκε στα 104,9 δις ευρώ, αυξημένο κατά 1,8 δις ευρώ σε σχέση με το τρίτο τρίμηνο του 2018. Παράλληλα, διαπιστώνεται αύξηση του συνολικού ληξιπρόθεσμου υπολοίπου κατά 804,8 εκατ. ευρώ σε σύγκριση με το δεύτερο τρίμηνο του 2019.

Αυτή η αύξηση οφείλεται στο γεγονός ότι μέχρι το τέλος του τρίτου τριμήνου οι εκροές από το συνολικό ληξιπρόθεσμο υπόλοιπο, δηλαδή οι εισπράξεις και διαγραφές ληξιπρόθεσμων οφειλών (5,4 δις ευρώ), ήταν λιγότερες από τις εισροές, δηλαδή τη δημιουργία νέων ληξιπρόθεσμων οφειλών⁵ (6,2 δις ευρώ).

Ωστόσο, το «πραγματικό» ληξιπρόθεσμο υπόλοιπο, δηλαδή το συνολικό υπόλοιπο μετά την αφαίρεση των οφειλών οι οποίες χαρακτηρίζονται ως ανεπίδεκτες είσπραξης παρουσιάζει μείωση σε σχέση με την ίδια περίοδο του προηγούμενου έτους κατά 592 εκατ. ευρώ με αποτέλεσμα να διαμορφώνεται στα 85,7 δις ευρώ την 1/10/2019. Συγκρίνοντας όμως με το προηγούμενο τρίμηνο το «πραγματικό» ληξιπρόθεσμο υπόλοιπο σημειώνει αύξηση κατά 124,8 εκατ. ευρώ.

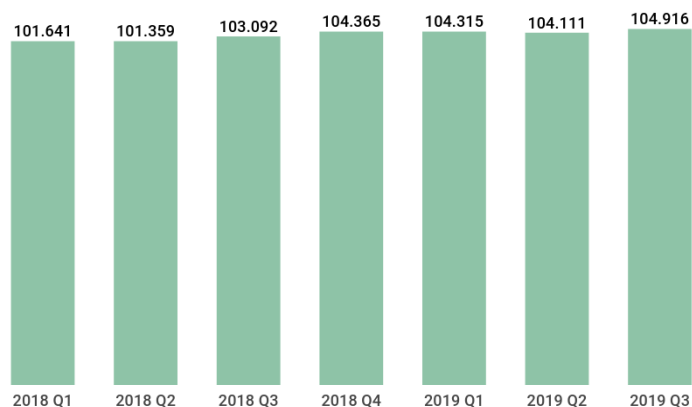
Εξετάζοντας σε μηνιαία βάση την πορεία του συνολικού ληξιπρόθεσμου υπολοίπου κατά το τρίτο τρίμηνο του 2019 διαπιστώνουμε ότι παρουσίασε αύξηση και κατά τους τρεις μήνες της συγκεκριμένης περιόδου, η οποία δικαιολογείται στο πλαίσιο της εποχικότητας. Αναλυτικότερα τον Ιούλιο (στοιχεία κατά την 1/8/2019) το ύψος του συνολικού ληξιπρόθεσμου υπολοίπου αυξήθηκε κατά 317,6 εκατ. ευρώ σε σχέση με τον προηγούμενο μήνα, γεγονός που οφείλεται κυρίως στην επιβάρυνση από τη λήξη της πρώτης δόσης του φόρου εισοδήματος φυσικών προσώπων. Τον Αύγουστο (στοιχεία κατά την 1/9/2019) το συνολικό ληξιπρόθεσμο υπόλοιπο αυξήθηκε κατά 61,2 εκατ. ευρώ, με τη σημαντικότερη αύξηση να παρατηρείται στην κατηγορία του ΦΠΑ. Η αύξηση του συνολικού ληξιπρόθεσμου υπολοίπου ήταν υψηλότερη τον Σεπτέμβριο (στοιχεία κατά την 1/10/2019), καθώς άγγιξε τα 425,9 εκατ. ευρώ. Το μεγαλύτερο μέρος της αύξησης εντοπίζεται στις κατηγορίες των φόρων

⁴ Το «Συνολικό Ληξιπρόθεσμο Υπόλοιπο» περιλαμβάνει τις συσσωρευμένες οφειλές στο τέλος κάθε μήνα αναφοράς, αθροίζοντας το «παλιό» ληξιπρόθεσμο χρέος, όπως διαμορφώθηκε στις 30/11 του προηγούμενου έτους, με το «νέο» ληξιπρόθεσμο χρέος, όπως διαμορφώθηκε μέχρι τον μήνα αναφοράς και αφαιρώντας εισπράξεις και διαγραφές έναντι «παλιού» και «νέου» ληξιπρόθεσμου χρέους μέχρι τον μήνα αναφοράς.

⁵ Επειδή τα νέα ληξιπρόθεσμα υπολογίζονται στην αρχή του μήνα αναφοράς, ενώ το συνολικό ληξιπρόθεσμο στο τέλος του, ο υπολογισμός του νέου ληξιπρόθεσμου χρέους της περιόδου 1/7/2019-30/9/2019 γίνεται βάσει της ταυτότητας ρών-αποθεμάτων. Επομένως αν εφαρμόσουμε την ταυτότητα $S_2 - S_1 = I - O$, σύμφωνα με την οποία η μεταβολή του αποθέματος (συνολικό ληξιπρόθεσμο) μεταξύ δύο χρονικών στιγμών ισούται με τις εισροές (νέο ληξιπρόθεσμο) μείον τις εκροές (εισπράξεις και διαγραφές) στη διάρκεια μεταξύ των δύο χρονικών στιγμών και λύσουμε ως προς τις εισροές, τότε το νέο ληξιπρόθεσμο είναι $104,9 - 104,1 + 5,4 = 6,2$ δις ευρώ.

εισοδήματος και περιουσίας, λόγω των λήξεων της δεύτερης δόσης του φόρου εισοδήματος φυσικών προσώπων και της πρώτης δόσης του ΕΝΦΙΑ.

Διάγραμμα 7 Ληξιπρόθεσμες υποχρεώσεις φορολογούμενων, σε εκατ. ευρώ

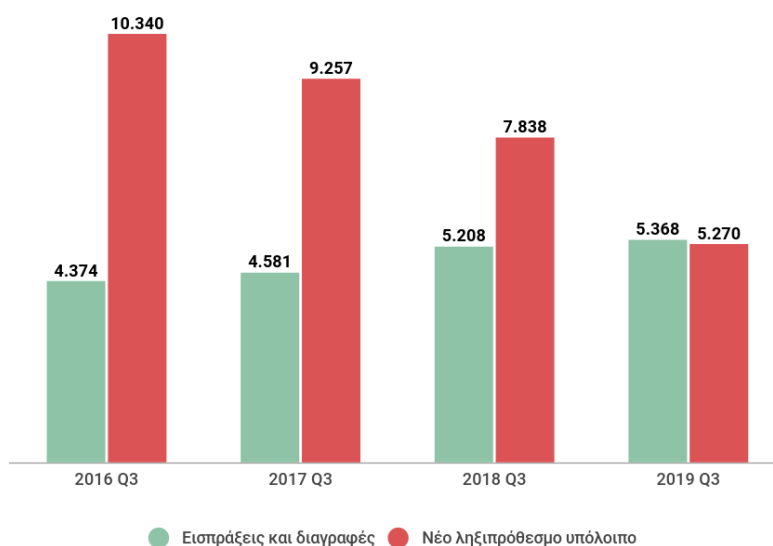
Στα θετικά στοιχεία του τρίτου τριμήνου του 2019 περιλαμβάνεται η περαιτέρω μείωση του ρυθμού δημιουργίας ληξιπρόθεσμων οφειλών, αφού τα νέα ληξιπρόθεσμα της περιόδου 1/12/2018-31/8/2019 ανέρχονται σε 5,3 δις ευρώ, παρουσιάζοντας σημαντική μείωση κατά 2,6 δις ευρώ σε σύγκριση με το αντίστοιχο χρονικό διάστημα του προηγούμενου έτους.

Επιπλέον συνεχίζεται και σε αυτό το τρίμηνο, σε σύγκριση με την αντίστοιχη περίοδο του προηγούμενου έτους, η αύξηση των εκρών από το συνολικό ληξιπρόθεσμο υπόλοιπο, δηλαδή του αθροίσματος των εισπράξεων και των διαγραφών. Ειδικότερα, το εν λόγω άθροισμα διαμορφώθηκε στα 5,4 δις ευρώ παρουσιάζοντας αύξηση κατά 159,8 εκατ. ευρώ σε σχέση με το τρίτο τρίμηνο του 2018, γεγονός που οφείλεται στην αύξηση των διαγραφών κατά 481,2 εκατ. ευρώ. Επισημαίνεται, ωστόσο, ότι οι συνολικές εισπράξεις έναντι ληξιπρόθεσμων οφειλών μέχρι το τέλος του τρίτου τριμήνου του 2019 εμφανίζονται μειωμένες κατά 321,4 εκατ. ευρώ σε σχέση με αυτές της αντίστοιχης περιόδου του προηγούμενου έτους. Η υστέρηση ερμηνεύεται εν μέρει από τη μείωση των εισπράξεων έναντι του νέου ληξιπρόθεσμου υπολοίπου, το οποίο συρρικνώθηκε σημαντικά κατά το τρέχον έτος.

Παρά τη μείωση των εισπράξεων σε απόλυτες τιμές ο δείκτης είσπραξης έναντι του νέου ληξιπρόθεσμου υπολοίπου⁶ παρουσιάζει βελτίωση, καθώς αυξήθηκε στο 28,3% την περίοδο 1/1-30/9/2019 έναντι 21,2% κατά την αντίστοιχη περίοδο του προηγούμενου έτους. Ο εν λόγω δείκτης αναδεικνύει τη βελτίωση της εισπραξιμότητας των νέων οφειλών.

⁶ Ο δείκτης είσπραξης του νέου ληξιπρόθεσμου υπολοίπου υπολογίζεται διαιρώντας τις εισπράξεις έναντι των νέων ληξιπρόθεσμων οφειλών μέχρι τον μήνα αναφοράς με το νέο ληξιπρόθεσμο υπόλοιπο όπως διαμορφώθηκε μέχρι τον μήνα αναφοράς από το οποίο έχουν αφαιρεθεί οι διαγραφές έναντι αυτού.

Διάγραμμα 8 Εισπράξεις-διαγραφές και νέα ληξιπρόθεσμα, σε εκατ. ευρώ

Θετική επίδραση στην είσπραξη των οφειλών είχε και η δυνατότητα ρύθμισης των ληξιπρόθεσμων οφειλών βάσει των διατάξεων του ν.4611/2019. Το ποσοστό του ρυθμισμένου ληξιπρόθεσμου υπολοίπου αυξήθηκε στο 5,3% την 1/10/2019, δηλαδή στα 5,6 δις ευρώ, ενώ την ίδια περίοδο του προηγούμενου έτους προσέγγιζε το 3,5%. Σημειώνεται ότι η έγκαιρη πληρωμή των τρεχουσών φορολογικών υποχρεώσεων αποτελούσε προϋπόθεση υπαγωγής στη ρύθμιση, γεγονός που συνέβαλε στη μείωση του νέου ληξιπρόθεσμου υπολοίπου μέχρι το τέλος του τρίτου τριμήνου του έτους.

Αναφορικά με τον συνολικό αριθμό των οφειλετών, στο τρίτο τρίμηνο του 2019 παρατηρείται αύξηση κατά 38.920 πρόσωπα (φυσικά και νομικά) σε σχέση με το τρίτο τρίμηνο του 2018 με αποτέλεσμα να διαμορφώνεται στους 4.351.315 οφειλέτες. Αύξηση του αριθμού των οφειλετών παρατηρείται κυρίως στην κατηγορία με χρέη μικρότερα από 500 ευρώ (32.455 νέα πρόσωπα). Ωστόσο, αναλύοντας περαιτέρω τη μεταβολή του αριθμού των οφειλετών στη συγκεκριμένη κατηγορία οφειλής διαπιστώνεται ότι η αύξηση προέρχεται από τους οφειλέτες με χρέη μικρότερα από 50 ευρώ, ο αριθμός των οποίων σημείωσε σημαντική άνοδο, καθώς αυξήθηκε σε ετήσια βάση κατά 87.251 πρόσωπα, αγγίζοντας τους 1.153.713 οφειλέτες. Η εν λόγω αύξηση προέρχεται κυρίως από τα φυσικά πρόσωπα, ο αριθμός των οποίων ενισχύθηκε με 84.703 νέους οφειλέτες. Παράλληλα μέρος της ανωτέρω αύξησης πηγάζει από οφειλέτες με χρέη μικρότερα από 1 ευρώ (12.581 νέα πρόσωπα, με τον συνολικό αριθμό των οφειλετών με χρέη σε αυτήν την κατηγορία να διαμορφώνεται σε 257.923).

Αντίθετα αξιόλογη μείωση κατά 54.796 πρόσωπα παρατηρείται στον αριθμό των οφειλετών με χρέη μεταξύ 50 και 500 ευρώ. Η μείωση του αριθμού των οφειλετών σε αυτήν την κατηγορία συνοδεύεται από σημαντική μείωση του ληξιπρόθεσμου υπολοίπου, η οποία αγγίζει τα 7 εκατ. ευρώ, με αποτέλεσμα το ληξιπρόθεσμο υπόλοιπο που προέρχεται από τους οφειλέτες με χρέη έως 500 ευρώ να εμφανίζεται μειωμένο σε ετήσια βάση κατά 6,2 εκατ. ευρώ.

Ενδιαφέρον είναι επίσης ότι το μεγαλύτερο μέρος της αύξησης του συνολικού ληξιπρόθεσμου υπολοίπου σε σχέση με την αντίστοιχη περίοδο του 2018 πηγάζει από τους οφειλέτες με ύψος οφειλής άνω του 1 εκατ. ευρώ (αύξηση του ληξιπρόθεσμου υπολοίπου σε αυτήν την κατηγορία κατά 993,9 εκατ. ευρώ), ο αριθμός των οποίων σημείωσε μικρή αύξηση κατά 225 πρόσωπα.

Καθοριστική είναι η συνεισφορά των νομικών προσώπων στην αύξηση του ληξιπρόθεσμου υπολοίπου της κατηγορίας άνω του 1 εκατ. ευρώ, καθώς από αυτά πηγάζει το 76,9% της αύξησης των ληξιπρόθεσμων οφειλών σε σύγκριση με το προηγούμενο έτος, δηλαδή 764 εκατ. ευρώ, ενώ το ύψος του ληξιπρόθεσμου υπολοίπου τους σε αυτήν την κατηγορία οφειλής άγγιξε κατά το τρίτο τρίμηνο του 2019 τα 61.336 εκατ. ευρώ. Αντίστοιχα το πλήθος των νομικών προσώπων που οφείλουν πάνω από 1 εκατ. ευρώ διαμορφώθηκε στα 4.945, καθώς αυξήθηκε σε ετήσια βάση κατά 169 νέα νομικά πρόσωπα.

Πίνακας 4 Κατανομή πλήθους οφειλετών

Εύρος οφειλής (ευρώ)	Πλήθος ΑΦΜ οφειλετών τρίτο τρίμηνο 2018	Πλήθος ΑΦΜ οφειλετών τρίτο τρίμηνο 2019	Μεταβολή πλήθους οφειλετών
<500	2.514.722	2.547.177	32.455
500-10.000	1.508.923	1.503.207	-5.716
10.000-100.000	247.008	257.021	10.013
100.000-1.000.000	33.835	35.778	1.943
>1.000.000	7.907	8.132	225
Σύνολο	4.312.395	4.351.315	38.920

Πηγή: ΑΑΔΕ

Πίνακας 5 Κατανομή ληξιπρόθεσμων οφειλών, σε εκατ. ευρώ

Εύρος οφειλής (ευρώ)	Ληξιπρόθεσμες οφειλές τρίτο τρίμηνο 2018	Ληξιπρόθεσμες οφειλές τρίτο τρίμηνο 2019	Μεταβολή ληξιπρόθεσμων οφειλών
<500	320,5	314,3	-6,2
500-10.000	3.521,7	3.545,6	23,9
10.000-100.000	6.777,6	7.088,3	310,7
100.000-1.000.000	9.190,1	9.691,5	501,4
>1.000.000	83.282,0	84.275,9	993,9
Σύνολο	103.091,8	104.915,6	1.823,8

Πηγή: ΑΑΔΕ

Συγκρίνοντας με το προηγούμενο τρίμηνο ο συνολικός αριθμός των οφειλετών αυξήθηκε κατά 601.120 πρόσωπα, γεγονός που οφείλεται κυρίως στην επίδραση της εποχικότητας, δεδομένου ότι κατά το συγκεκριμένο τρίμηνο έληξαν οι προθεσμίες καταβολής δόσεων ορισμένων κατηγοριών φόρου. Συγκεκριμένα τον Ιούλιο και τον Σεπτέμβριο σημειώθηκε αύξηση του αριθμού των οφειλετών κατά 269.155 και 476.413 αντίστοιχα. Αντίθετα τον Αύγουστο, κατά τον οποίο δεν υπήρχαν προγραμματισμένες λήξεις δόσεων του φόρου εισοδήματος φυσικών προσώπων και του ΕΝΦΙΑ, ο αριθμός των οφειλετών μειώθηκε κατά 144.448 πρόσωπα σε σχέση με τον προηγούμενο μήνα ακολουθώντας τη γενικότερη τάση μείωσης που παρατηρήθηκε και το προηγούμενο τρίμηνο.

Ληξιπρόθεσμες υποχρεώσεις ασφαλισμένων

Από την άλλη πλευρά, σύμφωνα με την 3η Τριμηνιαία Έκθεση Προόδου Έτους 2019 του ΚΕΑΟ, το σύνολο των ληξιπρόθεσμων ασφαλιστικών οφειλών στο τέλος του τρίτου τριμήνου του έτους διαμορφώθηκε στα 35.542 εκατ. ευρώ⁷, δηλαδή παρουσίασε αύξηση κατά 432 εκατ. ευρώ σε σχέση με το προηγούμενο τρίμηνο, ενώ οι κύριες οφειλές αυξήθηκαν κατά 271 εκατ. ευρώ.

Η ανωτέρω αύξηση οφείλεται αφενός στην ένταξη νέων οφειλετών και αφετέρου στην εισαγωγή νέων οφειλών και στην αύξηση των πρόσθετων τελών για τους οφειλέτες που είναι ήδη ενταγμένοι στο ΚΕΑΟ. Ειδικότερα κατά το τρίτο τρίμηνο του 2019 διαβιβάστηκαν στο ΚΕΑΟ οφειλές μη μισθωτών από τον ΕΦΚΑ για τα έτη 2017 και 2018 (για όσους είχαν αιτηθεί ένταξη σε ρύθμιση βάσει του ν.4611/2019). Παράλληλα συνεχίστηκαν οι διαγραφές, μειώσεις, συμψηφισμοί οφειλών, εκπτώσεις προσαυξήσεων λόγω ρυθμίσεων, καθώς και οι διαγραφές οφειλών μη μισθωτών βάσει του επανυπολογισμού που προβλέπει ο ν.4611/2019.

Αύξηση παρουσίασε επίσης και ο αριθμός των μητρώων των οφειλετών κατά 491.806 σε σχέση με το προηγούμενο τρίμηνο, με αποτέλεσμα ο συνολικός αριθμός των μητρώων με οφειλές σε ασφαλιστικά ταμεία να διαμορφώνεται στο τέλος του Σεπτεμβρίου σε 1.898.836 μητρώα. Σημειώνεται ότι η αύξηση στον αριθμό των μητρώων δεν αφορά κατά το μεγαλύτερο μέρος σε καινούργιους οφειλέτες αλλά σε υπάρχοντες οφειλέτες των τώως Ταμείων (ΟΑΕΕ, ΕΤΑΑ κλπ.) οι οποίοι δημιούργησαν νέες οφειλές μετά τη δημιουργία του ΕΦΚΑ το 2017 που καταχωρούνται σε νέα μητρώα.

Σε ετήσια βάση (δηλαδή σε σχέση με το τρίτο τρίμηνο του 2018) διαπιστώνεται αύξηση του αριθμού των μητρώων των οφειλετών κατά 498.745, η οποία συνοδεύεται από αύξηση στις συνολικές και στις κύριες οφειλές κατά περίπου 1.189 εκατ. ευρώ και 76 εκατ. ευρώ αντίστοιχα. Αναλυτικότερα, στην κατηγορία οφειλής μεταξύ 500 και 10.000 ευρώ παρατηρείται η μεγαλύτερη αύξηση τόσο αναφορικά με τον αριθμό των μητρώων των οφειλετών (κατά 402.494 μητρώα), όσο και σε σχέση με την κύρια οφειλή προς τα ασφαλιστικά ταμεία (κατά 803,6 εκατ. ευρώ). Αντίθετα, στην κατηγορία οφειλής μεταξύ 10.000 και 100.000 ευρώ, στην οποία συγκεντρώνεται περίπου το μισό από το σύνολο των κύριων οφειλών (47,3%), διαπιστώνεται μείωση τόσο ως προς το πλήθος των μητρώων των οφειλετών (κατά 8.418 μητρώα), όσο και ως προς το ύψος των κύριων οφειλών (κατά 1.199,2 εκατ. ευρώ).

⁷ Οι συνολικές οφειλές περιλαμβάνουν τις κύριες οφειλές ύψους 24.534 εκατ. ευρώ και τα πρόσθετα τέλη ύψους 11.009 εκατ. ευρώ.

Πίνακας 6 Κατανομή πλήθους μητρώων οφειλετών

Εύρος οφειλής (ευρώ)	Πλήθος μητρώων οφειλετών τρίτο τρίμηνο 2018	Πλήθος μητρώων οφειλετών τρίτο τρίμηνο 2019	Μεταβολή πλήθους μητρώων οφειλετών
<500	174.963	276.603	101.640
500-10.000	704.829	1.107.323	402.494
10.000-100.000	476.725	468.307	-8.418
100.000-1.000.000	41.784	44.702	2.918
>1.000.000	1.790	1.901	111
Σύνολο	1.400.091	1.898.836	498.745

Πηγή: ΚΕΑΟ

Πίνακας 7 Κατανομή κύριων οφειλών, σε εκατ. ευρώ

Εύρος οφειλής (ευρώ)	Ληξιπρόθεσμες οφειλές τρίτο τρίμηνο 2018	Ληξιπρόθεσμες οφειλές τρίτο τρίμηνο 2019	Μεταβολή ληξιπρόθεσμων οφειλών
<500	29,0	42,0	13,0
500-10.000	1.957,3	2.760,9	803,6
10.000-100.000	12.809,2	11.609,9	-1.199,2
100.000-1.000.000	5.566,0	5.857,9	291,9
>1.000.000	4.096,4	4.263,1	166,6
Σύνολο	24.457,9	24.533,8	75,9

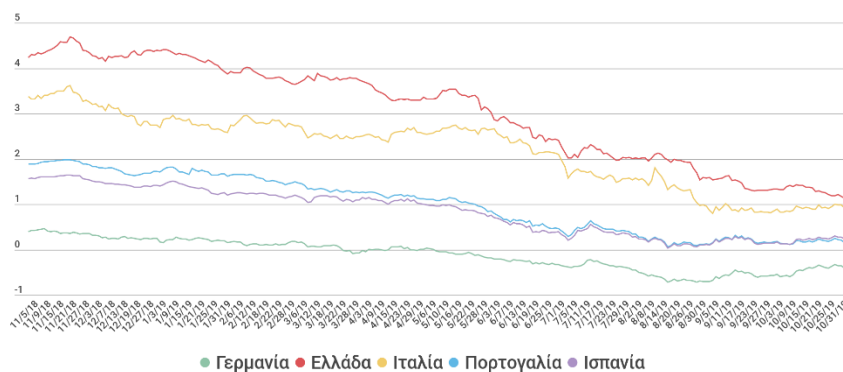
Πηγή: ΚΕΑΟ

2.4. Δημόσιο χρέος

Οι αποδόσεις των δεκαετών τίτλων

Παρά τις αβεβαιότητες και τις διακυμάνσεις στις διεθνείς αγορές, οι αποδόσεις των δεκαετών τίτλων του ελληνικού κράτους συνέχισαν την πτωτική τους πορεία, συγκλίνοντας προς τους αντίστοιχους τίτλους των άλλων χωρών της Ευρωζώνης. Η τάση είναι γενικά πτωτική από τον Νοέμβριο του 2018 και έχει οδηγήσει στο τέλος Οκτωβρίου την απόδοση κοντά στο 1,14%.

Διάγραμμα 9 Αποδόσεις δεκαετών ομολόγων

Αυτή η σημαντική μείωση έχει περιορίσει και τη διαφορά (spread) των ελληνικών 10ετών τίτλων από τους αντίστοιχους της Ευρωζώνης. Η διαφορά από τους γερμανικούς τίτλους από

363,9 μονάδες βάσης στις αρχές του 2018 έχει διαμορφωθεί στις 154,7 στο τέλος Οκτωβρίου του 2019, ενώ η διαφορά από τους πορτογαλικούς τίτλους έχει διαμορφωθεί στις 98 από 209,7 μονάδες βάσης. Η διαφορά από τους ιταλικούς τίτλους έχει μειωθεί από τις 201,1 μονάδες βάσης στην αρχή του 2018 στις 21,8 μονάδες βάσης στο τέλος Οκτωβρίου του 2019, ενώ η διαφορά από τους ισπανικούς τίτλους έχει μειωθεί στις 90,6 μονάδες βάσης από 250,8 στην αρχή του 2018.

Η επανέκδοση του δεκαετούς ομολόγου

Συνεχίστηκε η πρόσβαση του Ελληνικού Δημοσίου στις διεθνείς αγορές με ιδιαίτερα ευνοϊκούς όρους. Σύμφωνα με τον ΟΔΔΗΧ το ελληνικό δημόσιο άντλησε 1,5 δις ευρώ από την επανέκδοση του δεκαετούς ομολόγου⁸ με απόδοση 1,5%, που αποτελεί ιστορικό χαμηλό για το ελληνικό δημόσιο, και κουπόνι 3,875%. Οι προσφορές των επενδυτών (συμμετείχαν πάνω 250 επενδυτές) ξεπέρασαν τα 7,6 δις ευρώ. Η συναλλαγή αυτή είναι η τέταρτη της Ελληνικής Δημοκρατίας το 2019, μετά την επιτυχή έκδοση τίτλων πενταετούς διάρκειας τον Ιανουάριο, την έκδοση δεκαετών τίτλων τον Μάρτιο και την έκδοση επταετών τον Ιούλιο.

Στη δημοπρασία έντονη ήταν η συμμετοχή των ξένων επενδυτών (95,3%). Οι κυριότερες συμμετοχές είχαν ως εξής: 49,0% από το Ηνωμένο Βασίλειο, 10,1% από τις Σκανδιναβικές χώρες, 8,7% από τη Γερμανία/Αυστρία και από 7,5% οι ΗΠΑ και η Γαλλία. Σχετικά με το είδος των επενδυτών που συμμετείχαν 63,4% ήταν Διαχειριστές Κεφαλαίων (Fund Managers), το 10,9% Τράπεζες, το 8,6% Ασφαλιστικά Ταμεία, 4,3% CB/IOs και το υπόλοιπο 12,8% από Hedge funds.

Η έκδοση των εντόκων γραμματίων 13 εβδομάδων

Ενδεικτικό του παραπάνω θετικού κλίματος είναι το αποτέλεσμα της δημοπρασίας των εντόκων γραμματίων 13 εβδομάδων, που διενεργήθηκε στις 6 Νοεμβρίου, ύψους 375 εκατομμυρίων Ευρώ. Η απόδοση διαμορφώθηκε στο -0,08% συνεχίζοντας το δανεισμό με αρνητικά επιτόκια όπως και στην έκδοση της 9^{ης} Οκτωβρίου με απόδοση -0,02%. Συνολικά υποβλήθηκαν προσφορές ύψους 1.209 εκατ. ευρώ, που υπερκάλυψαν το ζητούμενο ποσό κατά 3,22 φορές.

⁸ Ημέρα τιμολόγησης 8/10/2019, ημερομηνία διακανονισμού 15/10/2019, ημερομηνία λήξης 12/3/2029, απόδοση 1,5% και κουπόνι 3,875%.

[κενή σελίδα]

3. Διαρθρωτικές εξελίξεις

3.1. Κοινωνική πολιτική

Στοιχεία εκτέλεσης προϋπολογισμού κοινωνικής ασφάλισης

Η εκτέλεση του προϋπολογισμού των ασφαλιστικών ταμείων για το εννεάμηνο Ιανουαρίου – Σεπτεμβρίου 2019 εμφανίζει μειωμένο πλεόνασμα κατά 616 εκατ. ευρώ σε σχέση με το αντίστοιχο εννεάμηνο του 2018, καθώς τα έσοδα είναι μειωμένα κατά 22 εκατ. ευρώ και οι δαπάνες αυξημένες κατά 594 εκατ. ευρώ.

Ειδικότερα, σύμφωνα με τα στοιχεία εκτέλεσης του προϋπολογισμού των ασφαλιστικών ταμείων για το εννεάμηνο Ιανουαρίου-Σεπτεμβρίου 2019, τα έσοδα από εισφορές και ρυθμίσεις οφειλών σε σύγκριση με τα αντίστοιχα μεγέθη του 2018, είναι βελτιωμένα κατά 454 εκατ. ευρώ και οι μεταβιβάσεις από τον κρατικό προϋπολογισμό είναι αυξημένες κατά 385 εκατ. ευρώ. Οι εισπράξεις υπέρ τρίτων είναι αυξημένες κατά 11 εκατ. ευρώ και τα λοιπά έσοδα μειωμένα κατά 872 εκατ. ευρώ (εξαιτίας της μείωσης της επιχορήγησης για την εκκαθάριση ληξιπρόθεσμων συντάξεων).

Πίνακας 8 Εκτέλεση προϋπολογισμού κοινωνικής ασφάλισης, Ιανουάριος-Σεπτέμβριος 2019, σε εκατ. ευρώ

	1 ^ο εννεάμηνο 2018	1 ^ο εννεάμηνο 2019	Διαφορά
ΕΣΟΔΑ	33.171	33.149	- 22
Εισφορές και ρυθμίσεις οφειλών	10.821	11.275	454
Μεταβιβάσεις από κρατικό προϋπολογισμό	10.868	11.253	385
Εισπράξεις υπέρ τρίτων	8.972	8.983	11
Άλλα έσοδα	2.510	1.639	- 872
ΔΑΠΑΝΕΣ	31.614	32.208	594
Συντάξεις (κύριες και επικουρικές)	21.454	21.094	- 360
Άλλες παροχές και εφάπαξ	930	1.683	754
Αποδόσεις προς τρίτους	8.797	8.714	- 83
Άλλες δαπάνες	434	718	283
ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑ	1.557	941	- 616

Σημείωση: Οι μικρές αποκλίσεις στα σύνολα οφείλονται σε στρογγυλοποιήσεις.
Πηγή: Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων

Οι δαπάνες για την καταβολή συντάξεων (κύριων και επικουρικών) είναι μειωμένες κατά 360 εκατ. ευρώ, οι άλλες παροχές και εφάπαξ (στις οποίες περιλαμβάνεται και η δαπάνη καταβολής της 13^{ης} σύνταξης τον Μάιο 2019, ύψους 982 εκατ. ευρώ) αυξημένες κατά 754 εκατ. ευρώ, οι αποδόσεις προς τρίτους είναι μειωμένες κατά 83 εκατ. ευρώ και οι λοιπές δαπάνες αυξημένες κατά 283 εκατ. ευρώ.

Στο τέλος Αυγούστου 2019 ο ΕΦΚΑ κατέβαλλε 2.732.418 συντάξεις (που αντιστοιχούν σε 2.500.684 συνταξιούχους), αριθμός μειωμένος σε σχέση με τον Ιούνιο 2019 που ήταν 2.738.778 (και αντιστοιχούσε σε 2.507.793 συνταξιούχους). Ο συνολικός αριθμός των εκκρεμών αιτήσεων συνταξιοδότησης (στις οποίες συμπεριλαμβάνονται από τον Ιούνιο 2019 και οι εκκρεμείς συντάξεις του πρώην Δημοσίου για τις οποίες δεν υπήρχε σαφής πληροφόρηση πριν από τον Ιούνιο 2019) αυξήθηκε στο τέλος Αυγούστου 2019 σε 135.511 (125.075 στο τέλος Ιουνίου 2019) με εκτιμώμενη δαπάνη περίπου 503 εκατ. ευρώ (περίπου 455 εκατ. ευρώ στο τέλος Ιουνίου 2019), ενώ οι ληξιπρόθεσμες⁹ αιτήσεις κύριας σύνταξης στον ΕΦΚΑ αυξήθηκαν από 65.386 στο τέλος Ιουνίου 2019 (εκτιμώμενη δαπάνη περίπου 262 εκατ. ευρώ) σε 76.321 στο τέλος Αυγούστου 2019 (εκτιμώμενη δαπάνη περίπου 303 εκατ. ευρώ), καταγράφοντας συνεχή αυξητική πορεία από τον Απρίλιο¹⁰ 2019 και μετά.

Αντίστοιχα, στο ΕΤΕΑΕΠ ο αριθμός των ληξιπρόθεσμων αιτήσεων επικουρικής σύνταξης αυξήθηκε από 43.089 στο τέλος Ιουνίου 2019 (με εκτιμώμενη δαπάνη περίπου 59 εκατ. ευρώ) σε 46.216 (με εκτιμώμενη δαπάνη περίπου 57 εκατ. ευρώ, χαμηλότερη συγκρινόμενη με το δεύτερο τρίμηνο 2019 όσο και με την αντίστοιχη περίοδο του 2018¹¹), στο τέλος Αυγούστου 2019.

Κοινωνική πρόνοια

Κοινωνική αλληλεγγύη

Ο Οργανισμός Προνοιακών Επιδομάτων Κοινωνικής Αλληλεγγύης (ΟΠΕΚΑ) έχει καταβάλλει μέχρι τον Σεπτέμβριο του 2019 703,6 εκατ. ευρώ ως επίδομα παιδιών, 270 εκατ. ευρώ ως επίδομα στέγασης/στεγαστικής συνδρομής, 641,2 εκατ. ευρώ για αναπηρικά-προνοιακά επιδόματα και περισσότερα από 68 εκατ. ευρώ για άλλες παροχές.

Κοινωνικό Εισόδημα Αλληλεγγύης

Από τα συνολικά στοιχεία του ΟΠΕΚΑ για το κοινωνικό εισόδημα αλληλεγγύης¹² (ΚΕΑ) προκύπτει ότι μέχρι και τον Σεπτέμβριο του 2019 έχουν καταβληθεί περισσότερα από 501 εκατ. ευρώ και η μέση μηνιαία καταβολή ανά νοικοκυριό διαμορφώθηκε στα 212,68 ευρώ για 268.262 νοικοκυριά (507.391 άτομα) που έχουν ενταχθεί στο πρόγραμμα.

Από τους δικαιούχους ΚΕΑ 24,33% είναι νοικοκυριά που έχουν και ανήλικα μέλη (κατά μέσο όρο 1,61 ανήλικοι ανά νοικοκυριό με ανήλικα μέλη) και 12,12% έχουν και μέλη ηλικίας

⁹ Ως ληξιπρόθεσμες χαρακτηρίζονται οι αιτήσεις συνταξιοδότησης που εκκρεμούν για τουλάχιστον 90 ημέρες. Στις ληξιπρόθεσμες αυτές αιτήσεις δεν περιλαμβάνονται εκείνες που αφορούν και συνταξιοδότηση με διεθνείς κανόνες.

¹⁰ Ο αριθμός των ληξιπρόθεσμων αιτήσεων στο τέλος Απριλίου 2019 ήταν 45.473 με εκτιμώμενη δαπάνη περίπου 204,5 εκατ. ευρώ.

¹¹ Στο τέλος Αυγούστου 2018 οι ληξιπρόθεσμες αιτήσεις επικουρικών συντάξεων ήταν 91.158 με εκτιμώμενη δαπάνη περίπου 236 εκατ. ευρώ.

¹² Όπως προκύπτουν από την Έκθεση Παρακολούθησης Σεπτεμβρίου 2019 του ΚΕΑ, της Διεύθυνσης Καταπολέμησης της Φτώχειας του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων, καθώς και από τα στοιχεία που έθεσε στη διάθεσή μας ο ΟΠΕΚΑ.

μεγαλύτερης των 65 ετών (κατά μέσο όρο 1,17 ηλικιωμένοι ανά νοικοκυριό με μέλη άνω των 65 ετών), ενώ 54,26% των εγκεκριμένων αιτήσεων αφορούν μονοπρόσωπα νοικοκυριά.

Το 26,12% δήλωσε εισοδήματα από μισθούς ή εργασία, ενώ περισσότερο από το 28% των δικαιούχων δήλωσε εισοδήματα μόνο από κοινωνικές παροχές. Το 20% των δικαιούχων είναι εργαζόμενοι, αλλά η πλειοψηφία (50,6%) είναι άνεργοι, από τους οποίους περίπου το 48% είναι εγγεγραμμένοι στον ΟΑΕΔ.

Ποσοστό περίπου 53% αφορά νοικοκυριά που κατοικούν σε μισθωμένη ή δωρεάν παραχωρημένη κατοικία, ενώ σημαντικός αριθμός των ωφελούμενων νοικοκυριών δηλώνει ακίνητη περιουσία (48,02%) και τόκους από καταθέσεις σε πιστωτικά ιδρύματα της χώρας ή του εξωτερικού (38,17%).

Επίδομα στέγασης

Σύμφωνα με τα στοιχεία για το επίδομα στέγασης¹³, το εννεάμηνο 2019 έχουν καταβληθεί συνολικά περισσότερα από 264 εκατ. ευρώ για το στεγαστικό επίδομα και επιπλέον περισσότερα από 5,2 εκατ. ευρώ για το Επίδομα Στεγαστικής Συνδρομής Ανασφάλιστων Υπερηλίκων.

Μέχρι το τέλος Σεπτεμβρίου 2019, έχουν εγκριθεί αιτήσεις 232.686 νοικοκυριών για το Επίδομα Στέγασης, με τον συνολικό αριθμό των ωφελούμενων να ανέρχεται σε περισσότερα από 602.140 άτομα (περίπου το 5,6% του πληθυσμού της χώρας σύμφωνα με την απογραφή πληθυσμού του 2011), από τα οποία περισσότερα από 202.440 είναι παιδιά (από τις εγκεκριμένες αιτήσεις περίπου οι μισές (50,03%) αφορούν νοικοκυριά με παιδιά). Η πλειοψηφία των εγκεκριμένων αιτήσεων (92,41%) αφορά νοικοκυριά με έως και 4 μέλη –το μεγαλύτερο μέρος αφορά μονοπρόσωπα νοικοκυριά (32,45%), ενώ το δεύτερο μεγαλύτερο ποσοστό (23,23%) αφορά τετραμελείς οικογένειες. Περίπου 20% των ωφελούμενων είναι και δικαιούχοι του κοινωνικού εισοδήματος αλληλεγγύης.

Η μέση μηνιαία πληρωμή επιδόματος στέγασης ανά ωφελούμενο νοικοκυριό είναι 120,59 ευρώ και ο συνολικός μηνιαίος προϋπολογισμός υπερβαίνει τα 28 εκατ. ευρώ.

Επίδομα Παιδιού

Από τα στοιχεία του ΟΠΕΚΑ προκύπτει ότι κατά το εννεάμηνο Ιανουαρίου-Σεπτεμβρίου 2019 το οικογενειακό επίδομα παιδιού έχει καταβληθεί σε περίπου 897.000 οικογένειες και αφορά περισσότερα από 1,5 εκατ. παιδιά. Συνολικά καταβλήθηκαν περίπου 703,6 εκατ. ευρώ, ποσό που αντιστοιχεί στο 73,22% της προϋπολογισθείσας κρατικής επιχορήγησης για το έτος 2019. Από τη δαπάνη αυτή περισσότερα από 24 εκατ. ευρώ καταβλήθηκαν ως αναδρομικά παλαιότερων ετών.

Από τις συνολικά 896.755 εγκεκριμένες αιτήσεις για το 2019, ποσοστό 17,83% αφορά μονογονεϊκές οικογένειες, στις οποίες καταβλήθηκε μέσο ποσό επιδόματος παιδιού 104,76

¹³ Σύμφωνα με την Έκθεση Παρακολούθησης του Επιδόματος Στέγασης, Σεπτεμβρίου 2019 της Διεύθυνσης Καταπολέμησης της Φτώχειας της Γενικής Γραμματείας Κοινωνικής Αλληλεγγύης του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων.

ευρώ (το μέσο ποσό επιδόματος στις μη μονογονεϊκές οικογένειες ήταν 97,28 ευρώ). Η πλειοψηφία (87,3%) των εγκεκριμένων αιτήσεων αφορά οικογένειες με 1 (43,52%) ή 2 (43,75%) παιδιά.

Παροχές σε ανασφάλιστους υπερήλικες

Το εννεάμηνο 2019 ο ΟΠΕΚΑ – εκτός από το επίδομα στεγαστικής συνδρομής ανασφάλιστων υπερηλίκων που προαναφέρθηκε – κατέβαλε περισσότερα από 125.5 εκατ. ευρώ ως παροχή σε περισσότερους από 24.000 ανασφάλιστους υπερήλικες (καταβάλλοντας περίπου το 80,3% του σχετικού ετήσιου προϋπολογισμού). Στο ποσό αυτό περιλαμβάνεται δαπάνη ύψους 26,6 εκατ. ευρώ για επίδομα κοινωνικής αλληλεγγύης ανασφάλιστων υπερηλίκων, δαπάνη περίπου 10,5 εκατ. ευρώ για την καταβολή της 13^{ης} σύνταξης σε ανασφάλιστους υπερήλικες τον Μάιο 2019 και περισσότερα από 88,4 εκατ. ευρώ για άλλες παροχές σε ανασφάλιστους υπερήλικες.

3.2. Τράπεζες

Σύμφωνα με πρόσφατη ομιλία του Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος με θέμα «Η ελληνική οικονομία και η ελληνική ναυτιλία: Τρέχουσες εξελίξεις», οι ελληνικές τράπεζες από τις αρχές του 2018 έως και τον Σεπτέμβριο του 2019 βελτίωσαν σημαντικά τις συνθήκες ρευστότητάς τους μέσω της επιστροφής εγχώριων ιδιωτικών καταθέσεων ύψους 13,3 δις ευρώ, ενώ οι δείκτες κεφαλαιακής επάρκειας των ελληνικών τραπεζών διατηρούνται σε ικανοποιητικά επίπεδα.

Οι εξελίξεις αυτές συνέβαλαν στην αύξηση της τραπεζικής χρηματοδότησης των μη χρηματοπιστωτικών επιχειρήσεων με τις τραπεζικές χορηγήσεις προς μη χρηματοπιστωτικές επιχειρήσεις να καταγράφουν δωδεκάμηνο ρυθμό αύξησης 2,9% τον Ιούλιο και τον Αύγουστο του 2019, τον υψηλότερο από τα μέσα του 2010.

Εξακολουθεί όμως το ελληνικό τραπεζικό σύστημα να αντιμετωπίζει το σοβαρό πρόβλημα των μη εξυπηρετούμενων δανείων (ΜΕΔ) που παραμένουν σε υψηλό επίπεδο (περίπου 75 δις ευρώ ή το 43,6% του συνόλου των δανείων), ενώ συνεχίζονται οι προσπάθειες μείωσής τους. Το υπόλοιπο των ΜΕΔ συνιστά το πιο σημαντικό πρόβλημα για τις τράπεζες καθώς περιορίζει την κερδοφορία τους, αλλά κυρίως την ικανότητά τους να χρηματοδοτούν τις επενδύσεις και να στηρίζουν την πραγματική οικονομία. Το πρόβλημα των ΜΕΔ είναι οξύτερο όσον αφορά τα δάνεια προς ελεύθερους επαγγελματίες, μικρές επιχειρήσεις και καταναλωτές.

Σύμφωνα με τα στοιχεία της ΤτΕ, οι ελληνικές τράπεζες σημείωσαν πρόοδο στη μείωση των ΜΕΔ, τα οποία διαμορφώθηκαν στο τέλος Ιουνίου 2019 σε 75,4 δις ευρώ (βλ. παρακάτω διάγραμμα), μειωμένα κατά περίπου 6,4 δις συγκριτικά με το τέλος Δεκεμβρίου του 2018 και κατά περίπου 31,8 δις ευρώ έναντι του Μαρτίου 2016 (ως επί το πλείστον μέσω διαγραφών και πωλήσεων δανείων), οπότε είχε καταγραφεί και το υψηλότερο επίπεδο ΜΕΔ.

Τον Ιούνιο του 2019 ο λόγος των ΜΕΔ¹⁴ προς το σύνολο των δανείων παρέμεινε σε υψηλό επίπεδο (43,6%). Ως προς τους επιμέρους δείκτες, το ποσοστό των ΜΕΔ διαμορφώθηκε σε 52,0% για τα καταναλωτικά, σε 43,1% για τα στεγαστικά δάνεια και σε 42,6% για τα επιχειρηματικά.

Οι τέσσερις συστημικές τράπεζες έχουν συμφωνήσει με την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα και τον Ενιαίο Εποπτικό Μηχανισμό (SSM) φιλόδοξους στόχους για τη μείωση των ΜΕΔ. Βάσει αυτών των στόχων, ο λόγος των ΜΕΔ προς το σύνολο των δανείων πρέπει να μειωθεί στο 35% μέχρι το τέλος του 2019 και κοντά στο 20% μέχρι το τέλος του 2021. Πρέπει να σημειωθεί όμως ότι, ακόμη και αν επιτευχθούν αυτοί οι στόχοι, το ποσοστό των ΜΕΔ των ελληνικών τραπεζών θα είναι πολλαπλάσιο του μέσου όρου της ΕΕ, ο οποίος στο τέλος του 2018 διαμορφώθηκε σε 3,2%.

Διάγραμμα 10 Εξέλιξη μη εξυπηρετούμενων δανείων, σε δις ευρώ

3.2.1. Το σχέδιο Ηρακλής¹⁵

Στόχοι

Το σχέδιο «Ηρακλής» αποσκοπεί στη σημαντική μείωση των μη εξυπηρετούμενων δανείων των ελληνικών τραπεζών μέσω της διευκόλυνσης της τιτλοποίησής τους και σε συστημική λύση ενός προβλήματος των τραπεζών που προκαλούσε, μεταξύ άλλων, πρόβλημα

¹⁴ Τα στοιχεία αφορούν σε εντός ισολογισμού δάνεια (προ προβλέψεων) των Ελληνικών εμπορικών και συνεταιριστικών τραπεζών που λειτουργούσαν στην υπό μελέτη περίοδο. Στα μη εξυπηρετούμενα δάνεια (ΜΕΔ) περιλαμβάνονται δάνεια με καθυστέρηση μεγαλύτερη των 90 ημερών και δάνεια αβέβαιης είσπραξης χωρίς τη ρευστοποίηση εξασφάλισης, ανεξαρτήτως ημερών καθυστέρησης (Εκτελεστικός Κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 680/2014 της Επιτροπής, Παράρτημα V, όπως αντικαταστάθηκε από τον Εκτελεστικό Κανονισμό (ΕΕ) 2018/1627 της Επιτροπής, Παράρτημα III, Μέρος 2, 213-239). Δεν περιλαμβάνονται «ανοίγματα» σε χρεωστικά μέσα εκτός δανείων ούτε στοιχεία εκτός ισολογισμού (π.χ. εγγυητικές επιστολές). Ο ορισμός των «ανοιγμάτων» είναι ευρύτερος εκείνου των «δανείων» διότι, εκτός από όλα τα χρεωστικά μέσα (δάνεια και προκαταβολές, χρεωστικοί τίτλοι, ανοίγματα σε κεντρικές τράπεζες κ.λπ.), περιλαμβάνει και τα ανοίγματα εκτός ισολογισμού. Καθώς τα μη εξυπηρετούμενα ανοίγματα όσον αφορά χρεωστικά μέσα εκτός δανείων είναι αμελητέα, σε συνδυασμό με το ότι οι ορισμοί της Ευρωπαϊκής Αρχής Τραπεζών (ΕΑΤ) καλύπτουν μόνο τα εντός ισολογισμού στοιχεία, η ανάλυση στην παρούσα ενότητα αναφέρεται σε ΜΕΔ και όχι σε μη εξυπηρετούμενα ανοίγματα (ΜΕΑ).

¹⁵ Το παρόν κείμενο στηρίζεται σε πληροφορίες που έχουν συλλεχθεί από επίσημες πηγές και ιδιαίτερα από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και επιμέρους στοιχεία ενδέχεται να τροποποιηθούν μέχρι την οριστική του νομοθέτηση.

ρευστότητας και χρηματοδότησης της ελληνικής οικονομίας. Στόχος του Σχεδίου είναι η μείωση των μη εξυπηρετούμενων δανείων κατά τα επόμενα χρόνια έως και 30 δις ευρώ από το σύνολο των 75,4 δις ευρώ σήμερα.

Η υλοποίηση του σχεδίου θα υποβοηθήσει την περαιτέρω αναβάθμιση του αξιόχρεου της χώρας και την επιστροφή της σε επενδυτική βαθμίδα. Επίσης, η υλοποίηση του σχεδίου είναι ευθυγραμμισμένη με τη συζήτηση στην Ευρώπη για την κοινή εγγύηση των καταθέσεων και την ολοκλήρωση της τραπεζικής ένωσης. Η συμβατότητα αυτή στηρίζεται στο ότι το σχέδιο, μέσω της επιδιωκόμενης μείωσης των προβληματικών δανείων, αποσκοπεί στη μείωση του συστημικού κινδύνου που αποτελεί προϋπόθεση για την κοινή εγγύηση καταθέσεων στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

Λειτουργία

Το σχέδιο εντάσσεται στο γενικό πλαίσιο κανόνων μέσα στο οποίο χώρες μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης μπορούν να εφαρμόζουν σχέδια προστασίας προβληματικών στοιχείων του ενεργητικού των τραπεζών «χωρίς κρατική ενίσχυση». Έτσι, πρόσφατα η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έκρινε πως το ανωτέρω σχέδιο δεν στηρίζεται σε κρατική ενίσχυση κάτι που οδήγησε στην έγκρισή του.

Το σχέδιο, που είναι εθελοντικό και στο οποίο μπορούν να συμμετέχουν όλες οι τράπεζες, περιλαμβάνει τους εξής πυλώνες: την τιτλοποίηση μη εξυπηρετούμενων δανείων, τους φορείς τιτλοποίησης, το κράτος με την παροχή της εγγύησης του Δημοσίου, και την προμήθεια που το κράτος θα εισπράττει έναντι της παρεχόμενης εγγύησης. Ειδικότερα:

Μη-εξυπηρετούμενα δάνεια θα μεταφέρονται σε φορείς τιτλοποίησης, θα τιτλοποιούνται, και συνεπώς, υπό προϋποθέσεις, είτε θα αφαιρούνται από τον ισολογισμό των τραπεζών (accounting de-recognition) ή θα έχουν πιο ευνοϊκή εποπτική αξιολόγηση, με θετικές επιπτώσεις στους εποπτικούς δείκτες.

Τα τιτλοποιημένα δάνεια θα αγοράζονται από εταιρείες διαχείρισης στοιχείων ενεργητικού (Asset Management Companies, AMCs) κατά τα οριζόμενα στις οδηγίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Στο σχέδιο, οι ανωτέρω εταιρείες αποτελούν τους φορείς τιτλοποίησης, και χαρακτηρίζονται σαν Εταιρείες Ειδικού Σκοπού (Special Purpose Vehicles, SPVs), σύμφωνα με το Ευρωπαϊκό κανονιστικό πλαίσιο.

Οι φορείς τιτλοποίησης θα εκδίδουν και πουλάνε τίτλους στην αγορά (σε επενδυτές). Οι τίτλοι μπορεί να είναι 2 διαβαθμίσεων, «υψηλής» εξασφάλισης (senior) και «χαμηλής» εξασφάλισης (junior) ή 3 διαβαθμίσεων, «υψηλής» εξασφάλισης (senior), «μεσαίας» εξασφάλισης (mezzanine) και «χαμηλής» εξασφάλισης (junior).

Το κράτος θα παρέχει την εγγύηση του Δημοσίου μόνο για το τμήμα εκείνο των τίτλων που θεωρούνται σχετικά μεγαλύτερης εξασφάλισης (δηλαδή χαμηλότερου κινδύνου, «senior notes»). Για να εξασφαλιστεί αυτό, ένας ανεξάρτητος οργανισμός αξιολόγησης πιστοληπτικής ικανότητας (External Credit Assessment Institution, ECAI), εγκεκριμένος από την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, θα προσδιορίζει τη διαβάθμιση του τμήματος υψηλής

εξασφάλισης. Η διαβάθμιση των senior τίτλων περιλαμβάνει αξιολογήσεις BB-, Ba3, BBL ή υψηλότερες.

Για αυτόν του τον ρόλο, το κράτος θα εισπράττει προμήθεια. Η αποτίμηση της προμήθειας θα είναι σε αγοραίες αξίες ανάλογα με το ύψος του κινδύνου που αναλαμβάνεται και τη διάρκεια ωρίμανσης του τίτλου. Το ότι η αποτίμηση της προμήθειας που θα εισπράττει το κράτος είναι σε αγοραίες τιμές αποτελεί σημαντική παράμετρο του σχεδίου. Σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, εάν ένα κράτος μέλος παρεμβαίνει ως ιδιώτης επενδυτής και αμείβεται για τον κίνδυνο με όρους αγοράς όπως ένας ιδιώτης επενδυτής, τότε η παρέμβαση αυτή δεν συνιστά κρατική ενίσχυση. Αυτό το σημείο είχε ιδιαίτερη βαρύτητα στην πρόσφατη έγκριση του σχεδίου από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή.

Τέλος, για να ενεργοποιούνται οι εγγυήσεις του Δημοσίου στα δάνεια υψηλής εξασφάλισης, θα πρέπει να έχει πωληθεί σε ιδιώτες επενδυτές το 50%+1 των τίτλων των δανείων χαμηλότερης εξασφάλισης. Αυτό το χαρακτηριστικό του σχεδίου διασφαλίζει ότι πριν το κράτος αναλάβει οποιοδήποτε κίνδυνο, οι ιδιώτες επενδυτές έχουν ελέγξει και επιβεβαιώσει τη σχέση απόδοσης – κινδύνου των λοιπών τμημάτων των τιτλοποιημένων δανείων, και έχουν επενδύσει σε αυτά. Έτσι, η αντίδραση της αγοράς, σε πρώτο χρόνο, θα μπορούσε να αποτελέσει ένα επιπρόσθετο δίκτυ ασφαλείας για το ρόλο του κράτους σε μεταγενέστερο χρόνο. Επιπρόσθετα, κρατικοί φορείς ή/και δημόσιες επιχειρήσεις δεν μπορούν να συμμετέχουν ως αγοραστές τίτλων διαβάθμισης χαμηλότερης της senior.

3.3. Αποκρατικοποιήσεις

Το πρόγραμμα των αποκρατικοποιήσεων του τρίτου τριμήνου του 2019 ολοκληρώθηκε σύμφωνα με τον προγραμματισμό του ΤΑΙΠΕΔ. Με βάση τις επίσημες ανακοινώσεις του Ταμείου υπήρξε η ακόλουθη εξέλιξη:

Τον Αύγουστο:

- Υπεγράφη η σύμβαση παραχώρησης του δικαιώματος χρήσης και εκμετάλλευσης της μαρίνας Χίου για 40 χρόνια στην εταιρεία ειδικού σκοπού «Μαρίνα Χίου ΑΕ» του επενδυτικού σχήματος «AVLUM ENTERPRISES COMPANY LIMITED - ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΙ ΗΛΙΑΣ Δ. ΤΕΦΑΣ ΝΑΥΠΗΓΟΠΛΑΣΤΙΚΗ Α.Ε.Β.Ε - ΚΛΕΟΠΑΤΡΑ ΜΑΡΙΝΑ Α.Ε. και ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΣ ΛΙΜΕΝΑΣ ΠΡΕΒΕΖΑΣ Α.Ε. ΕΙΔΙΚΟΥ ΣΚΟΠΟΥ». Το τίμημα της παραχώρησης διαμορφώνεται σε τουλάχιστον 6.213.615 ευρώ, αποτελούμενο από εφάπαξ τίμημα 600.000 ευρώ και ετήσια αμοιβή παραχώρησης πλέον ποσοστού επί των ετήσιων εσόδων της μαρίνας.

3.4. Ευρωπαϊκή Στρατηγική 2020

Το 2010 το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο ενέκρινε την Ευρωπαϊκή Στρατηγική 2020 μετά από σχετική πρόταση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής ως τη δεκαετή στρατηγική για τα έτη 2011-2020 (σε συνέχεια της *Στρατηγικής της Λισσαβόνας* που αφορούσε τη δεκαετία 2000-2010).

Στόχος της στρατηγικής αυτής είναι ο συντονισμός της κοινωνικής και της οικονομικής πολιτικής των κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης για μια *έξυπνη και βιώσιμη ανάπτυξη χωρίς αποκλεισμούς*. Χαρακτηριστικό της είναι ότι για πρώτη φορά έθεσε ποσοτικούς στόχους (headline targets) και μέσα παρακολούθησης της εξέλιξής τους (headline indicators). Οι στόχοι αυτοί (τόσο για την Ευρωπαϊκή Ένωση στο σύνολό της όσο και για κάθε κράτος-μέλος¹⁶) εξειδικεύονται σε δείκτες που αφορούν πέντε βασικούς τομείς της οικονομίας και της κοινωνίας: τον τομέα της εργασίας, τον τομέα της έρευνας και ανάπτυξης, τον τομέα της κλιματικής αλλαγής και ενέργειας, τον τομέα της εκπαίδευσης και τον τομέα της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού.

Το *ευρωπαϊκό εξάμηνο (European Semester)* καθιερώθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή ως το εργαλείο με το οποίο επιχειρείται ο συντονισμός των εθνικών πολιτικών με σκοπό την επίτευξη των στόχων της Στρατηγικής. Αυτό γίνεται με τυποποιημένα βήματα που περιλαμβάνουν τον καθορισμό των (ευρωπαϊκών και εθνικών) προτεραιοτήτων της οικονομικής και της κοινωνικής πολιτικής κάθε έτους (μέσα από το Annual Growth Survey, AGS), με τον εντοπισμό πιθανών δυσμενών (οικονομικών) επιπτώσεων στα κράτη-μέλη (μέσα από το Alert Mechanism Report, AMR) και την εξέλιξη στον τομέα της εργασίας και στον κοινωνικό τομέα κάθε κράτους-μέλους (μέσα από το Draft Joint Employment Report, JER), ενώ η πορεία προς την επίτευξη των εθνικών στόχων της Στρατηγικής 2020 αποτυπώνεται στις εθνικές εκθέσεις (Country Reports) και τις συστάσεις της Επιτροπής προς κάθε κράτος-μέλος.

Επιπλέον, η EUROSTAT παρακολουθεί τον βαθμό επίτευξης των στόχων αυτών, σε ευρωπαϊκό και σε επιμέρους εθνικό επίπεδο, με ετήσιες δημοσιεύσεις. Η κατάσταση ως προς την επίτευξη των στόχων της Στρατηγικής 2020, ένα έτος πριν την ολοκλήρωσή της, αποτυπώνεται στην τελευταία έκδοση της EUROSTAT του 2019 (η οποία αναφέρεται σε στοιχεία του 2018).

(i) Ο στόχος της Στρατηγικής 2020 στον τομέα της εργασίας είναι να αυξηθεί η απασχόληση, ώστε (μέχρι το 2020) να εργάζεται τουλάχιστον το 75% του πληθυσμού ηλικίας 20-64 ετών στην Ευρωπαϊκή Ένωση (EU28). Ο αντίστοιχος εθνικός στόχος για την Ελλάδα είναι να εργάζεται τουλάχιστον το 70%. Σημειώνεται ότι ο υψηλότερος στόχος απασχόλησης (80%) έχει τεθεί από τη Δανία, την Ολλανδία και τη Σουηδία, ενώ ο χαμηλότερος (62,9%) από την Κροατία.

Το 2018, η απασχόληση στο σύνολο της Ευρώπης (EU28), εμφανίζει αξιοσημείωτη αύξηση, μετά τη μείωση κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης (2008-2013), από 70,2% το 2008 σε 68,4% το 2013 και 73,2% το 2018, εξακολουθεί, όμως, να υπολείπεται του στόχου (75%). Η κατάσταση στα επιμέρους κράτη-μέλη ποικίλλει, με την πλειοψηφία είτε να έχουν επιτύχει τον στόχο είτε να τον έχουν υπερβεί, αλλά και με κάποια άλλα (8 κράτη-μέλη) να υπολείπονται ακόμη του στόχου.

Το υψηλότερο ποσοστό απασχόλησης παρατηρείται στη Σουηδία (82,6% έναντι στόχου 80%), ενώ η μεγαλύτερη αύξηση (το 2018 συγκρινόμενη με το 2008) παρατηρείται στη Μάλτα,

¹⁶ Οι επιμέρους εθνικοί στόχοι αντανakλούν την κατάσταση στα επιμέρους κράτη-μέλη και τη δυνατότητά τους να συμβάλλουν στην (κοινή) επίτευξη των στόχων της Στρατηγικής 2020 και δεν ταυτίζονται κατ' ανάγκη με τους ευρωπαϊκούς στόχους.

όπου η απασχόληση αυξήθηκε από 59,2% το 2008 σε 75,5% το 2018, υπερβαίνοντας τον εθνικό της στόχο (70%). Η Ελλάδα είναι η μόνη χώρα της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην οποία η απασχόληση συρρικνώθηκε συγκρινόμενη με τα επίπεδα του 2008 (66,3%), αποκλίνοντας από τον εθνικό της στόχο (70%) και εμφανίζοντας τον χαμηλότερο βαθμό απασχόλησης (59,5%) το 2018.

(ii) Στον τομέα της δημόσιας δαπάνης για έρευνα και ανάπτυξη ο στόχος της Στρατηγικής 2020 είναι να επενδύεται τουλάχιστον το 3% του ΑΕΠ¹⁷ της Ευρωπαϊκής Ένωσης μέχρι το 2020. Ο εθνικός στόχος για την Ελλάδα είναι 1,2% του ΑΕΠ. Ο υψηλότερος στόχος για δημόσια δαπάνη για έρευνα και ανάπτυξη (4% του ΑΕΠ) έχει τεθεί από τη Φινλανδία και τη Σουηδία, ενώ ο χαμηλότερος (0,5% του ΑΕΠ) από την Κύπρο.

Το 2017¹⁸, η Ευρώπη στο σύνολό της φαίνεται να απέχει από τον στόχο του 3% του ΑΕΠ, επενδύοντας μόνο 2,06% του ΑΕΠ της για έρευνα και ανάπτυξη. Αντίστοιχη εικόνα παρουσιάζουν και τα περισσότερα κράτη-μέλη, με την απόκλιση από τον στόχο να είναι εμφανής στην πλειοψηφία τους (7 κράτη-μέλη εμφανίζουν απόκλιση μεγαλύτερη από 1 ποσοστιαία μονάδα από τον εθνικό τους στόχο, με τη μεγαλύτερη απόκλιση να παρατηρείται στην Εσθονία κατά 1,71 ποσοστιαίες μονάδες). Μεταξύ των 4 κρατών-μελών που έχουν επιτύχει τους εθνικούς τους στόχους την καλύτερη επίδοση έχει η Τσεχία, στην οποία επενδύεται 1,79% του ΑΕΠ της για έρευνα και ανάπτυξη (όταν ο εθνικός της στόχος είναι 1%). Στην Ελλάδα το ποσοστό του ΑΕΠ που επενδύεται σε έρευνα και ανάπτυξη το 2017 είναι 1,13% (παρουσιάζοντας μικρή απόκλιση από τον στόχο του 1,2%).

(iii) Όσον αφορά την επίδοση στον τομέα της κλιματικής αλλαγής και της ενέργειας, για την Ευρώπη συνολικά ο στόχος της Στρατηγικής 2020 είναι, μέχρι το 2020, να μειωθεί η εκπομπή αερίων θερμοκηπίου κατά τουλάχιστον 20% σε σύγκριση με τα επίπεδα του 1990, να αυξηθεί το μερίδιο των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας στην τελική κατανάλωση ενέργειας σε τουλάχιστον 20% της συνολικής τελικής κατανάλωσης και να αυξηθεί η ενεργειακή αποδοτικότητα κατά τουλάχιστον 20%¹⁹ σε σύγκριση με το 2005. Οι επιμέρους εθνικοί στόχοι στον τομέα αυτό ποικίλλουν (χαρακτηριστικό είναι ότι κάποια κράτη-μέλη στοχεύουν σε αύξηση των εκπομπών αερίων θερμοκηπίου). Οι εθνικοί στόχοι που έχει θέσει η Ελλάδα στο πλαίσιο της Στρατηγικής 2020 είναι να μειωθεί (το 2020 σε σύγκριση με τα επίπεδα του 1990) κατά τουλάχιστον 4% η εκπομπή αερίων θερμοκηπίου, το μερίδιο των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας στην τελική κατανάλωση ενέργειας να είναι τουλάχιστον 18% και να μειωθεί η πρωτογενής ενεργειακή κατανάλωση κατά 24,7 εκατ. τόνους πετρελαίου (αντίστοιχα, να μειωθεί κατά 18,4 εκατ. τόνους πετρελαίου η τελική κατανάλωση ενέργειας).

Στην Ευρώπη, ο στόχος της μείωσης εκπομπής καυσαερίων κατά 20% έχει επιτευχθεί από το 2013 και το 2017²⁰ παρατηρείται υπέρ-επίτευξη του στόχου (μείωση κατά 21,7%). Η χρήση

¹⁷ Το αντίστοιχο ποσοστό, το 2008, ήταν 1,83%.

¹⁸ Τα στοιχεία για το 2018 δεν ήταν διαθέσιμα μέχρι την ημερομηνία δημοσίευσης της Έκθεσης.

¹⁹ Για τη μέτρηση του στόχου της ενεργειακής αποδοτικότητας χρησιμοποιείται η ποσότητα χρησιμοποιούμενου πετρελαίου (σε εκατ. τόνους) ή το αντίστοιχο αυτής. Η αύξηση της ενεργειακής αποδοτικότητας κατά 20% μεταφράζεται με όρους χρησιμοποιούμενου πετρελαίου σε μείωση της καταναλισκόμενης ποσότητας πρωτογενούς ενέργειας στους 1.483 εκατ. τόνους (ή, αντίστοιχα, στους 1.086 εκατ. τόνους τελικής κατανάλωσης ενέργειας).

²⁰ Τα πιο πρόσφατα διαθέσιμα στοιχεία κατά την ημερομηνία δημοσίευσης της Έκθεσης αφορούν το 2017.

ανανεώσιμων πηγών ενέργειας έχει βελτιωθεί σημαντικά, φτάνοντας το 2017 στο 17,5% της συνολικής τελικής κατανάλωσης ενέργειας (έναντι στόχου 20%). Τέλος, σε ευρωπαϊκό επίπεδο, η ενεργειακή αποδοτικότητα παρουσιάζει (από το 2005) βελτιωτική τάση μέχρι το 2014, ενώ στη συνέχεια εμφανίζει αποκλίνουσα πορεία από τον στόχο της Στρατηγικής 2020. Έτσι, το 2017 η καταναλισκόμενη πρωτογενής ενέργεια ήταν 1.562 εκατ. τόνοι (έναντι στόχου 1.483 εκατ. τόνων) και η καταναλισκόμενη τελική ενέργεια ήταν 1.123 εκατ. τόνοι (έναντι στόχου 1.086 εκατ. τόνων).

Θετική είναι η πορεία της Ελλάδας στον τομέα αυτό, όπου η παρατηρούμενη μείωση της εκπομπής καυσαερίων είναι (το 2017) της τάξης του 29,3% όταν ο εθνικός στόχος της Στρατηγικής 2020 ήταν 4% (μέρος της υπέρ-επίτευξης αυτής του στόχου αποδίδεται στην οικονομική κρίση και την οικονομική επιβράδυνση που ακολούθησε), ενώ έχει επίσης καλυφθεί και το μεγαλύτερο μέρος προς τον στόχο της χρήσης ανανεώσιμων πηγών ενέργειας (το 2017 το μερίδιο των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας είναι περίπου 17% της τελικής κατανάλωσης ενέργειας, έναντι στόχου 18%). Παρατηρείται, επίσης, υπέρ-επίτευξη του στόχου για την ενεργειακή αποδοτικότητα, με την κατανάλωση πρωτογενούς ενέργειας να ανέρχεται, το 2017, σε λίγο περισσότερους από 23 εκατ. τόνους (έναντι στόχου 24,7 εκατ.) και την κατανάλωση τελικής ενέργειας να είναι μικρότερη από 17 εκατ. τόνους (έναντι στόχου 18,4 τόνων).

(iv) Στον τομέα της εκπαίδευσης, στόχος της Στρατηγικής 2020 είναι να μειωθεί ο αριθμός των νέων Ευρωπαίων ηλικίας 18-24 ετών που εγκαταλείπουν πρόωρα την υποχρεωτική εκπαίδευση σε λιγότερο από 10% μέχρι το 2020 και να αυξηθεί το ποσοστό των πολιτών ηλικίας 30-34 ετών που έχουν ολοκληρώσει τη βασική εκπαίδευση σε τουλάχιστον 40%. Ο εθνικός στόχος της Ελλάδας είναι να μην εγκαταλείπουν πρόωρα το σχολείο περισσότεροι από 10% των νέων ηλικίας 18-24 ετών και να έχει ολοκληρώσει τη βασική εκπαίδευση τουλάχιστον το 32% των πολιτών ηλικίας 30-34 ετών. Τον υψηλότερο εθνικό στόχο όσον αφορά την ολοκλήρωση της βασικής εκπαίδευσης από τα άτομα ηλικίας 30-34 ετών έχει θέσει το Λουξεμβούργο (66%), ενώ τον μικρότερο η Ιταλία (26%). Από την Ιταλία έχει τεθεί και ο υψηλότερος στόχος σχολικής διαρροής (16%), ενώ ο χαμηλότερος στόχος έχει τεθεί από την Κροατία (4%).

Το 2018 το ποσοστό των ευρωπαίων νέων ηλικίας 18-24 ετών που εγκαταλείπουν πρόωρα το σχολείο ανέρχεται σε 10,6% (έναντι στόχου 10%), παρουσιάζοντας συνεχή μείωση από το 2001 και μετά. Στην ηλικιακή ομάδα 30-34 ετών, παρατηρείται συστηματική αύξηση του ποσοστού εκείνων που έχουν ολοκληρώσει τη βασική υποχρεωτική εκπαίδευση και το 2018 στο σύνολο της Ευρωπαϊκής Ένωσης παρατηρείται υπέρ-επίτευξη του σχετικού στόχου, με το ποσοστό των ευρωπαίων ηλικίας 30-34 ετών που έχουν ολοκληρώσει την υποχρεωτική εκπαίδευση να ανέρχεται σε 40,7% (υπερβαίνοντας τον στόχο του 40%).

Η μεγαλύτερη απόκλιση από τον στόχο παρατηρείται στην Μάλτα, όπου το 2018 το ποσοστό των νέων που εγκαταλείπουν πρόωρα το σχολείο είναι 17,4% (έναντι στόχου 10%), ενώ την καλύτερη επίδοση στον τομέα αυτό εμφανίζει η Ελλάδα, στην οποία παρατηρείται υπέρ-επίτευξη των στόχων στον τομέα της εκπαίδευσης. Ο αριθμός των νέων που εγκαταλείπουν πρόωρα το σχολείο έχει μειωθεί (το 2018) πέρα από τον στόχο (4,7% του πληθυσμού ηλικίας 18-24 εγκαταλείπουν το σχολείο όταν ο στόχος ήταν 10%), ενώ το ποσοστό του πληθυσμού

ηλικίας 30-34 που έχει ολοκληρώσει τη βασική εκπαίδευση είναι 44,3% (όταν ο στόχος ήταν 32%).

(ν) Στον τομέα της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού, ο στόχος που θέτει η Στρατηγική 2020 είναι να μειωθεί ο αριθμός των ευρωπαίων που βρίσκονται σε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού κατά τουλάχιστον 20 εκατ. άτομα²¹ μέχρι το 2020, σε σύγκριση με το 2008. Ο αντίστοιχος εθνικός στόχος της Ελλάδας ήταν η μείωση, συγκριτικά με το 2008, κατά 450.000 άτομα.

Η απόκλιση από την πορεία προς τον στόχο της Στρατηγικής 2020 στον τομέα της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού ήταν εμφανής, ιδιαίτερα κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης τόσο συνολικά για την Ευρωπαϊκή Ένωση όσο και για την πλειοψηφία των κρατών-μελών. Χαρακτηριστικό είναι ότι το 2012 ο αριθμός των Ευρωπαίων που ήταν σε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού αυξήθηκε (συγκρινόμενος με το 2008) κατά περισσότερο από 6,3 εκατ., ενώ η σύγκλιση προς τον στόχο που άρχισε από το 2013 και μετά οδήγησε σε μείωση των ευρωπαίων που βρίσκονται σε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού το 2018 κατά λιγότερο από 8 εκατ. άτομα (σε σύγκριση με το 2008), έναντι στόχου 20 εκατ. ατόμων.

Αξίζει επίσης να σημειωθεί ότι 5 χώρες²² παρουσίασαν συστηματική (μικρότερη ή μεγαλύτερη) αύξηση του αριθμού των πολιτών τους που βρίσκονταν σε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού καθ' όλη την περίοδο 2008-2018 και μόνο 2²³ συνέκλιναν συστηματικά προς τον στόχο με (μικρότερη ή μεγαλύτερη) μείωση του αριθμού των ατόμων σε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού σε σύγκριση με το 2008. Στην Ελλάδα η απόκλιση από τον στόχο της Στρατηγικής 2020 αυξήθηκε σε σχέση με το 2008, από το 2011 μέχρι το 2013, με τον αριθμό των ατόμων που βρίσκονται σε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού στη χώρα να είναι, το 2013, αυξημένος κατά 857.000. Στη συνέχεια, η παρατηρούμενη μείωση κατά την περίοδο 2014-2018 (κατά 536.000 άτομα) δεν ήταν αρκετή για να επιτευχθεί ο στόχος, με τον αριθμό των ατόμων που βρίσκονται σε κίνδυνο φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού να είναι αυξημένος, το 2018 συγκρινόμενος με το 2008, κατά 302.000 (έναντι στόχου μείωσης κατά 450.000).

Με βάση τα ανωτέρω, η Ελλάδα θα πρέπει να ενισχύσει την προσπάθειά της με κατάλληλες πολιτικές που οδηγούν στην αύξηση της απασχόλησης και την αντιμετώπιση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού. Ενώ, παρά τη σημαντική έως τώρα πρόοδο, έμφαση θα πρέπει να δοθεί στην αύξηση της δαπάνης για την έρευνα και ανάπτυξη όπου η χώρα υπολείπεται έναντι του ευρωπαϊκού μέσου όρου. Όσον αφορά την εκπαίδευση, οι πολιτικές θα πρέπει να στραφούν στη βελτίωση της ποιότητας και των υποδομών. Τέλος, η κλιματική αλλαγή απαιτεί διαρκή επαγρύπνηση καθώς αναμένεται να αποτελέσει μια σημαντική πρόκληση συνολικά για την παγκόσμια οικονομία.

²¹ Στον στόχο αυτό δεν περιλαμβάνεται η Κροατία, η οποία έγινε μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης (το 2013) μετά τη υιοθέτηση της Στρατηγικής 2020.

²² Η Ισπανία, η Ολλανδία, το Λουξεμβούργο, η Κύπρος και η Μάλτα.

²³ Η Αυστρία και η Πολωνία.